

”

Det är enkla, och kanske därför svåra, saker att åtgärda eftersom det bara kräver en förändrad inställning och en acceptans av att vissa aktörer inte ska vara med längre. Det är där vi måste börja.

Vem kommer att lasta skeppen?

SAK OCH KÄNSLA STYR VALET | NÄR R > G --> VAD GÖR VI DÅ? | SVAVEL PÅ LIV OCH DÖD
HOLISTISKT TÄNKANDE EFTERLYSES | PÅ ORT OCH STÄLLE | DET GÄLLER LANDETS VÄL OCH VE

Högtidliga traditioner

Doktorspromotionen är en av universitetets högtidligaste ceremonier. Vid Åbo Akademi promoverades 128 doktorer, 14 hedersdoktorer och en jubeldoktor den 23 maj.

Promovenderna fick sina hattar, diplom och eventuella värjor i Åbo konserthus. Därefter följde gudstjänst i Åbo domkyrka innan kvällen avslutades med bankett i Åbo slott.

Åbo Akademi har bevarat flera promotionstraditioner från Kungliga Akademiens tid (grundat 1640) som i sin tur tog exempel från Uppsala universitet (grundat 1477). Där lär man ha firat promotion redan i slutet av 1480-talet. Till dessa traditioner hör, utöver den så kallade promotionsterminologin, till exempel latinet, spirorna och hedersdoktorerna.

TEXT & FOTO: NICKLAS HÄGEN

Vänster: President Martti Ahtisaari var en av hedersdoktorerna.

intro

Tomatsås på tallriken är mat, men på golvet är den smuts. Sammanhanget är inte allt, men samtidigt mycket avgörande för vad saker är.

SVAVEL FINNS i till exempel olja och jord. Så länge det gula grundämnet vilar där ställer det inte till med någon större skada, tvärtom är svavelrika jordar mycket bördiga. Men när vi förbränner och gräver sätter vi igång processer som gör att svavlet blir en förorening som i förlängningen är dödlig.

Sjöfartens svavelutsläpp ligger bakom föroreningar som årligen beräknas orsaka tiotusentals förtida dödsfall i Europa. Att något måste göras är tydligt och skärpta bestämmelser på sjöfartens svavelutsläpp träder i kraft år 2015.

EFFEKTERNA av begränsningen kommer att sprida sig genom samhället som ringar på vattnet. Vid laboratoriet för industriell ekonomi vid Åbo Akademi ska man aktivt vara med och omforma den finländska energi- och transportindustrin, två delar av den inhemska industrin som behöver ses över bland annat för att sjöfartens kostnader ökar i och med skärpta direktiv.

Det betyder i sin tur sannolika förändringar i människors liv. Om hamnen ersätter stuvorna med maskiner skapas nya, annorlunda jobb, som ställer annorlunda krav på personalen. Det är en bred samhällslig strukturomvandling vi, enligt nationalvetare Eva Österbacka, befunnit oss i sedan 1990-talet.

Om detta bidrar till att populisterna kammar mark i Europa är en fråga vi *inte* ställer i detta sammanhang. Däremot tittar vi på känslans betydelse för politiken och bekantar oss nu i semestertider med "litteraturturismen", där våra deckare ger miljöerna ny betydelse.

FÖR DET är med känsla och fantasi som med sammanhang och förnuft. De är inte allt, däremot är de mycket avgörande för hur vi uppfattar saker.

Chefredaktör

Nicklas Hägen

mfaa

MEDDELANDEN FRÅN ÅBO AKADEMI

REDAKTION	NICKLAS HÄGEN, chefredaktör tfn: (02) 215 4693 e-post: nicklas.hagen@abo.fi MARCUS PREST, redaktör tfn: (02) 215 4715 e-post: marcus.prest@abo.fi
WEBBREDAKTÖR	PETER SIEGFRIDS tfn: (02) 215 4882 e-post: peter.siegfrids@abo.fi
REDAKTÖR I VASA	KLAS BACKHOLM tfn: (06) 324 7387 e-post: klas.backholm@abo.fi
ADRESS	Åbo Akademi Domkyrkotorget 3 20500 Åbo
E-POST	meddelanden@abo.fi
WWW	www.abo.fi/meddelanden
ANSVARIG UTGIVARE	THURID ERIKSSON, kommunikationschef tfn: (02) 215 4124 e-post: thurid.eriksson@abo.fi
GRAFISK FORM	PETER SIEGFRIDS
TRYCKERI	Tidningen trycks av tryckeri FRAM och upplagan är 4 800 ex.

ISSN 2341-9644 (print)
ISSN 2341-9652 (online)

© Kommunikationsenheten vid Åbo Akademi 2014

Meddelanden från Åbo Akademi utges ut av Åbo Akademi. Tidningen utkommer månatligen under läsåret och sänds till huvuddelen av akademins anställda samt bla till massmedia, till universitet och högskolor i Norden, till kommuner, bibliotek och gymnasier i Svenskfinland, till medlemmar i Akademiföreningen Åbo Akademiker r.f. och till ett stort antal personer verksamma inom politik, förvaltning och näringsliv.

ARTIKLAR

- 11 Det gäller landets väl och ve**
Finlands energi- och transportindustri står inför en totalrenovering. Kim Wikström och hans kolleger kommer att vara med och utföra den.
- 16 Meriaura efterlyser holistiskt tänkande**
Jussi Mäkiäs rederi Meriaura är förberett för miljölagstiftningen. Frågan är om resten av branschen är det.
- 19 Svavel på liv och död**
Exemplen på hur sjöfarten belastar miljön är många. När det gäller svavelutsläpp är branschen kvar på 1980-talet.
- 21 Problemet finns i det fördolda**
Mänsklig verksamhet i sura sulfatjordar ger årliga svavelutsläpp som katastrofen i Talvivaara inte ens kommer i närheten av. Forskning görs för att neutralisera syrorna.
- 24 När r > g --> Vad gör vi då?**
I en (för tidningen) ovanligt polemiserande artikel diskuterar vi med Eva Österbacka om framtiden som kommer när kapitalet nu koncentreras, industrin försvinner ur landet och majoriteten av arbetet är servicejobb.
- 26 Sak och känsla styr valet**
Ditt val av kandidat i ett val styrs av en komplex kombination av kandidatens ideologi och kompetens, och de känslor människan väcker hos dig.

19

Omslagsbild: Vem kommer att lasta skeppen? Foto: Robert Seger.

- 30 På ort och ställe**
Joakim Lind har sysslat med *place branding* de senaste tio åren. Han forskar i hur fiktion påverkar verkliga platser.

NYHETER

- 08 Aboagora i kaos och kosmos**
Symposiet Aboagora blandar konst och vetenskap och ordnas i år för fjärde gången. På programmet står bland annat en föreläsning av regissören Peter Greenaway.

KOLUMNER

- 10 Universiteten i samhället**
Vetenskapens drivkraft har varit korrupt ända sedan början av renässansen, skriver Patrick Sibelius.
- 35 Rektoratet vid Åbo Akademi**
En ny rektorsperiod inleds vid Åbo Akademi 2015 och uppdraget är utlyst. Tage Kurtén ger sin syn på hur regelverket kring rektorsuppdraget kunde förändras.

FLICKORS ILLAMÅENDE SYNS INTE

HÖGSTADIEFLICKORS ILLAMÅENDE är svårare att upptäcka än pojkars. Flickorna upprätthåller en social fasad och riktar sina problem inåt, genom till exempel depression, ätstörningar eller annat självskadebeteende. Hos pojkar syns problemen däremot tydligare genom utagerande eller skoltrötthet.

Det visar ungdomsenkäten Luppen, som presenterades i maj vid Åbo Akademi i Vasa. Ungdomsforskarna vid Åbo Akademi och Svenska Österbottens Ungdomsförbund ligger bakom enkäten, som samlats in bland 3 500 högstadieelever i Österbotten sedan 2005.

FINLANDS AKADEMI FINANSIERAR ROSENHOLM

FINLANDS AKADEMIS FORSKNINGSRÅD för hälsa har beslutat att finansiera tio nya akademiforskare. Vid Åbo Akademi finansieras **Jessica Rosenholm** vid fysikalisk kemi i fem år för projektet Hybridnanostrukturer för diagnostisk och terapeutisk nanomedicin.

Nanotekniken förväntas erbjuda förbättrade medicinska lösningar både inom diagnostik och terapi, ett forskningsområde som kollektivt kallas "nanomedicin" är ett av de mest lovande nanomedicinska partikelsystemen under utveckling, eftersom det erbjuder mångsidiga designalternativ när det gäller både läkemedelstillförsel samt biomedicinsk bildgivning, eller en kombination av båda (teranostik).

Detta projekt syftar till att designa, utveckla och utvärdera mesoporösa silika (SiO₂) nanopartiklar (MSNs) -plattformen för en rad biomedicinska tillämpningar. Målet är att klarlägga dess fullständiga potential för att snabbt och rationellt kunna framkalla framtida lösningar på biomedicinska, bioteknologiska och/eller biologiska problem, samt erhålla nya verktyg för att studera dessa.

FINANSIERING TILL BIASI OCH MASSERA

FINLANDS AKADEMIS FORSKNINGSRÅD för naturvetenskap och teknik finansierar 35 nya forskardoktorer och 20 akademi-forskare. Vid Åbo Akademi får **Pierdomenico Biasi** vid teknisk kemi och reaktionsteknik treårig finansiering som forskardoktor medan **Jonathan Massera** vid oorganisk kemi får femårig finansiering som akademi-forskare.

Biasis projekt har rubriken "Direkt synt av väteperoxid: hur förstår man den katalytiska aktiviteten?" och är ett samarbete mellan Åbo Akademi och Uni-

versitetet i Valladolid, Spanien. Målet är att studera relationen mellan metall-nanoklustrar och katalytisk aktivitet i direkt synt av väteperoxid. Ifall direkt synt av väteperoxid kommer att implementeras i industriell skala, till exempel med tanke på blekning av cellulosa i pappersframställning, sparas stora summor av pengar och användning av giftiga kemikalier undviks.

Masseras projekt har rubriken "Bioaktiva och optiskt aktiva glasfibrer för att följa och understöda sårhäkning" och bygger på en strävan att utveckla nya bioaktiva glasfibrer som inte enbart övervakar utan också reparerar och återskapar både mjuka och hårda kroppsvävnader.

UNGA UPPTÄCKTSRESANDE I CELLEARNAS OCH MIKROBERNAS OSYNLIGA VÄRLD

ELVA HÖGSTADIE- och gymnasieelever deltog i Åbo Akademis sommarskola i cellbiologi, som hölls i BioCity första veckan i juni. Med skolan vill cellbiologerna åskådlig- och levandegöra framstegen inom molekylära biovetenskaper för ungdomarna. Detta görs genom bland annat vetenskaplig analys av bevismaterial som samlats från en arrangerad mordundersökning, laborationer med genmodifierade bananflugor samt odling av bakterier från olika vardagsmiljöer.

Sommarskolan har bara ordnats en gång tidigare, år 2009, men målet är att den ska bli en årligen återkommande plattform där intresserade ungdomar kan skapa ett reellt och konkret förhållande till cellbiologi och bioteknik, samt naturvetenskaper i största allmänhet.

Foto: Emine Lundsten.

HÖGSKOLE-STIFTELSEN BÖRJAR EVALUERA EXTERNT

FRÅN OCH MED denna höst har Högskolestiftelsen i Österbotten ett nytt system för hur man ansöker om stöd för större projekt. VD:n **Katarina Heikius** berättar att man bland annat inför en uttalad ansökningstid.

– Datumen är inte helt fastslagna ännu, men ansökan ska vara öppen från slutet av augusti till mitten av september.

Hittills har ansökningstiden för projekt varit fortlöpande, men med de nya bestämmelserna behöver alltså den som har tänkt ansöka om ett stöd för 2015 eller senare se till att lämna in en plan direkt efter sommaren. Beslut ges i november.

Tanken med förändringarna är att få en bättre struktur på själva ansökningsprocessen och att göra utvärderingen av ansökningarna bredare och rättvisare.

– Det som också är nytt är att vi kommer att kalla in minst en extern expert som med objektiva ögon evaluerar ansökningarna. Hittills har vi bett om utlåtanden från ÅA.

Ansökningstiden för de individuella stipendierna och bidragen, som är till för till exempel doktorander, kommer däremot också i fortsättningen att vara i januari-februari. Stiftelsen stöder vetenskaplig högskoleverksamhet i Österbotten.

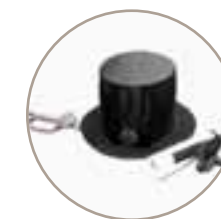

Katarina Heikius. Foto: Klas Backholm.

INTERNATIONELLA ECOS2014 VID ÅA

KONFERENSEN International Conference on Efficiency, Cost, Optimization, Simulation and Environmental Impact of Energy Systems, ECOS2014, ordnas av laboratoriet för värme- och strömningsteknik vid Åbo Akademi den 16–19 juni. Det här är den 27:e gången konferensen ordnas, men första gången i Finland. På programmet, som lockar deltagare från hela världen, står cirka 200 presentationer.

disputationer

INFORMATIONSSYSTEM

FM **John Jeansson** disputerade i informationssystem tisdagen den 27 maj på avhandlingen *In Search of Information Systems Value – A case study of the EHR benefits realization efforts of three Swedish hospitals*. Opponent var professor **Matti Rossi**, Aalto-universitetet, och som kustos fungerade professor **Christer Carlsson**.

CELLBIOLOGI

FM **Juha Vahokoski** disputerade i cellbiologi tisdagen den 3 juni på avhandlingen *Structural studies and in vivo characterization of OKT4: PORE and OKT4/SOX2: UPF1 complexes*. Opponent var professor **Jari Yläanne**, Jyväskylä universitet, och som kustos fungerade professor **John Eriksson**.

INFORMATIONSSYSTEM

EM **Henri Korvela** disputerade i informationssystem fredagen den 6 juni på avhandlingen *Virtual Communities – A Virtual Treasure Trove for End-User Developers?* Opponent var professor **Elizabeth A. Regan**, University of South Carolina, och som kustos fungerade professor **Barbro Back**.

HÄLSOVETENSKAP

Cand. san. **Astri Melheim** disputerade i hälsovetenskap tisdagen den 10 juni på avhandlingen *Bevegelsens lindring – lindringens bevegelse. Omsorgssamtale med barn*. Opponent var professor emerita **Margareta Östman**, Malmö högskola, och som kustos fungerade professor **Unni Å. Lindström**.

ALLMÄN HISTORIA

FM **Hanna Lindberg** disputerade i allmän historia onsdagen den 11 juni på avhandlingen *Mannen som objekt och problem. Heikki Waris och betydelsen av kön i vetenskaplig socialpolitik, ca 1930–1970*. Opponent var professor **Åsa Lundqvist**, Lunds universitet, och som kustos fungerade professor **Holger Weiss**.

TEKNISK KEMI OCH REAKTIONSTEKNIK

M.Sc. **Gerson Martin Curvelo** disputerade i teknisk kemi och reaktionsteknik torsdagen den 12 juni på avhandlingen *Novel Technology for Preparation of Optically Active Chemicals*. Opponent var docent **Esa Toukoniitty**, Metropolia yrkeshögskola, och som kustos fungerade professor **Tapio Salmi**.

Aboagora i kaos och kosmos

Agororna var mötesplatser i det antika Grekland. Vid symposiet Aboagora i Åbo den 12–14 augusti möts vetenskap och konst. På programmet står bland annat en keynoteföreläsning av brittiske regissören Peter Greenaway.

TEXT & FOTO: NICKLAS HÄGEN

Brittiske regissören **Peter Greenaway** är det stora dragplåstret till årets Aboagora, symposiet som bryter gränsen mellan vetenskap och konst. Greenaway, 72, har gjort film i över trettio års tid och är känd för bland annat filmerna *Pillow Book*, *The Tulse Luper Suitcases* och kontroversiella *Kocken, tjuven, hans fru och hennes älskare*.

– Vi brainstormar en hel del när vi utformar programmet. Greenaways namn kom upp och han gick genast upp i topp på vår lista, säger **Anna Haapalainen**, projektkoordinator för Aboagora.

– Med tanke på årets tema, kaos och kosmos, är han perfekt. När regissörer gör film skapar de en egen värld och går från kaos till ordning. Temat passar också tematiken i hans filmer, som blandar många konstformer. Greenaway är också bildkonstnär och har både ställt ut egna verk och deltagit i att sammanställa utställningar vid stora museer.

Greenaway har nyligen besökt Midnight Sun Film Festival i Sodankylä så Finland är honom inte helt obekant. Vid Aboagora kommer han som alla andra föreläsare att ha stora friheter.

– Parametrarna vi ger föreläsarna är hur långt föredraget ska vara, att det finns diversitet i publiken och att nivån borde vara någonstans mellan vetenskap och studia generalia. Om föreläsarna vill ha några artistiska inslag i sina föreläsningar, till exempel i form av dans eller musik, så ordnar vi det, säger Haapalainen.

– Greenaway är en van föreläsare. Tanken är att han kommer att utgå ifrån filmklipp på datorn och skapa en föreställning i stunden, säkert utifrån en viss plan. Det ska bli intressant att se vad resultatet blir.

Ett brett tema

Aboagora ordnas i år för fjärde gången. Symposiet har mer eller mindre behållit sin storlek, som i viss mån begränsas av att utrymmet i Sibeliusmuseum rymmer 150 personer.

– Keynoteföreläsningarna är öppna också för de som inte är anmälda till symposiet, och då har det ibland hänt att någon blivit utan sittplats. Vi har velat hålla dem öppna eftersom det minskar tröskeln att komma in och lyssna, vilket också är tanken – att bryta gränsen inte bara mellan konst och vetenskap, men också mellan vetenskap och samhället i övrigt, säger Haapalainen.

– Det har lyckats bra, många av de som registrerat sig är från utanför universitetsvärlden. Vi lockar folk som har ett brett intresse för saker, och det lyckas med ett brett tema.

På programmet står i år, förutom Greenaway, till exempel konstnären och författaren

Hannu Väisänen, som pratar om den kreativa processen. Dessutom får vi höra om översättningen av filosofen **Immanuel Kant** och en liveöversättning av poesi, där översättaren inte känner till ursprungsspråket.

– Det är bra att ibland gå in på områden där allt inte är så tillrättat. På det här sättet vill vi ge plats för lite skapande kaos.

Lite tyngre vetenskap blir det bland annat då fysiker **Jean-Luc Lehn**ers och kulturvetare **Jaakko Hämeen-Anttila** gräver i de stora frågorna om kosmos födelse, läkare **Pentti Huovinen** och kulturhistoriker **Reima Välimäki** i egenskap av modern läkare och medeltida munk dramatiserar en diskussion om bakterier, samt paleobiolog **Jan A. Zalasiewicz** och informationsvetare **Isto Huvila** diskuterar Big Data.

Aboagora är öppet för allmänheten. Anmälningar kostar 50 euro (20 euro för studerande) och görs via hemsidan www.aboagora.fi. Keynoteföredragen är öppna också för icke-anmälda. ♦

Anna Haapalainen har arbetat med att sammanföra konst och vetenskap på Aboagora.

EUCO SAMLAR INTERKULTURELLT INTRESSE I ÅBO

KONGRESSEN European Cultures in Business and Corporate Communication, EUCO, går av stapeln i Åbo den 23–25 oktober 2014. EUCO är en tvärvetenskaplig kongress som samlar forskare och utövare av internationell och interkulturell företagsverksamhet och företagskommunikation. Detta är den fjortonde gången kongressen ordnas, och tredje gången den hålls i Åbo.

Deltagare bör anmäla sig till konferensen senast den 31 juli. Mera information finns på webben: <http://www.wirtschaftskommunikation.net/en/conferences/2014/index.shtml>.

ÅA-STUDERANDE UTVECKLAR NORRA SVERIGE

STUDERANDE FRÅN Åbo Akademi deltar i evenemanget Mötesplats Lycksele i juni. I åtta utvecklingsverkstäder diskuterar experter, politiker och studerande teman som "Morgondagens medskapande journalistik" och "Innovationer för morgondagens inland/landsbygd". Mötesplats Lycksele är ett av flera evenemang under 2014, och Region Västerbotten står bakom utvecklingsarbetet.

SUMMER SUMMIT I JAKOBSTAD

VID CAMPUS ALLEGRO sammanfattade man läsåret med en lång rad tillställningar de två första veckorna i juni. Åbo Akademi barnträdgårdslärarstuderande arrangerade en konstpromenad i staden för barn, med temat "Glad eller ledsen". Där funderade man på vilka känslor konstverken väcker. I Summer summit ingick också bland annat paneldiskussioner och kurser i att måla med Lego-inspirerade teman.

disputationer

TEKNISK KEMI OCH REAKTIONSTEKNIK

FM **Toni Riittonen** disputerade i teknisk kemi och reaktionsteknik fredagen den 13 juni på avhandlingen *Bio-Ethanol Valorization Towards C4s Including 1-Butanol over Metal Modified Alumina and Zeolite Catalysts*. Opponent var professor **Riitta Keiski**, Uleåborgs universitet, och som kustos fungerade professor **Jyri-Pekka Mikkola**.

PAPPERSFÖRÄDLING

M.Sc. **Milena Stepien** disputerade i pappersförädling fredagen den 13 juni på avhandlingen *Physico-Chemical Characterization of Nanoparticle Coated Paper*. Opponent var professor **Lars Järnström**, Karlstads universitet, och som kustos fungerade professor **Martti Toivakka**.

INFORMATIONSSYSTEM

EM **Robin Wikström** disputerade i informationssystem fredagen den 13 juni på avhandlingen *Fuzzy Ontology for Knowledge Mobilisation and Decision Support*. Opponent var professor **Janusz Kacprzyk**, Polish Academy of Sciences, och som kustos fungerade professor **Christer Carlsson**.

FÖRETAGETS ORGANISATION OCH LEDNING

Civilekonom **Mats Agurén** disputerar i företagets organisation och ledning måndagen den 16 juni på avhandlingen *Matrix Mind: On Managerial Reframing in Multidimensional Problem Solving*. Disputationen äger rum kl. 12 i Konsertsalen, Sibeliusmuseum. Opponent är professor **Lars Strannegård**, Handelshögskolan i Stockholm, och som kustos fungerar professor **Bengt Kristensson Uggla**.

DATATEKNIK – PROGRAMVARUPRODUKTION

M.Sc. **Irum Rauf** disputerar i datateknik – programvaruproduktion måndagen den 16 juni på avhandlingen *Design and Validation of Stateful Composite RESTful Web Services*. Disputationen äger rum kl. 12 i auditorium Gamma, ICT-huset. Opponent är professor **Gertrude Kappel**, Vienna University of Technology, och som kustos fungerar professor **Ivan Porres**.

TRÄ- OCH PAPPERSKEMI

DI **Matti Häärä** disputerar i trä- och papperskemi onsdagen den 18 juni på avhandlingen *Oxalic acid and calcium oxalate in production of wood-containing paper. Formation, analysis and control*. Opponent är professor **Bruce Sithole**, University of KwaZulu-Natal, och som kustos fungerar professor **Stefan Willför**.

Universitetet i samhället

Det talas så mycket om universitetens roll för näringslivet att deras viktigaste betydelse glöms bort.

För många är att leva att delta i olika spel i samhället med sina regelsystem av ekonomiska, politiska, militära, sportliga, kulturella, relationella slag. Antingen gör man det genom att följa regler, genom att utmana dem eller genom att bryta mot dem. Här finns de lydiga meniga, ledarna och andra som spelar högt på bägge sidor om gränserna mellan rätt och orätt samt brottslingarna som uttryckligen bryter mot regler. *Universiteten är ingen plats för spelare*, inte för någon typ av dessa spelare. Lyda, utmana och bryta mot har inget att göra med att studera, undersöka och rätta till felaktigheter i uppfattningar och i regelsystem.

De politiska och ekonomiska principer på basis av vilka västerländska samhällen har byggts uppfanns under upplysningstiden i en anda av ogrundad optimism då det gäller människans innersta drivkrafter och förmågor. Idéhistoriskt sett har det europeiska tänkandet kring samhällsfrågor sedan mitten av 1900-talet varit hårt begränsat av de politiska och ekonomiska ideologier som andra världskrigets segrarmakter har påtvingat europeiska stater (med mjukare eller hårdare metoder). Nu senast gäller det USA:s ideologi som fortfarande teoretiskt tar fasta just på upplysningstidens optimistiska idékomplex trots att det i praktiken har övergetts på alla områden. En samhällsvetenskap värd namnet kan inte fungera om den inte utmanar sådana motsägelser och ställer sig utanför och ovanom bägge dessa ideologier och de uppfattningar om frihet, rättvisa, trygghet och demokrati som de förfäktar.

Idéer och attityder inom moderniteten har snarast slipats bara smälare och vassare under den tid den har dominerat västerländsk kultur. Den moderna västerlänningens liv och värderingar har härvid styrts huvudsakligen från andra håll än från universiteten och med helt andra syften än att ge människor meningsfulla liv och värderingar som beaktar vad vi vet om verkligheten. Stora utmaningar ligger framför kämpande humanistiska forskare att öppna människors blick för en förståelse också av modernitetens mörka sidor och dess felaktigheter sådana som de har visat sig tidigare i historien och alltjämt idag. Här finns möjligheter till fruktbar tvärvetenskaplighet för humanister och samhällsvetare.

Så kallade paradoxer inom modern fysik och matematik har inte nämnvärt stort majoriteten av experter inom dessa områden. Man lär sig att betrakta paradoxerna som uttryck för att formalismer som sådana kan vara invändningsfria fastän det förekommer märkligheter vid tillämpningar av dem på naturfenomen och andra väletablerade uppfattningar och förfaringsätt. Likväl måste förekomsten av paradoxer betyda att det finns brister i vår förståelse av förhållandet mellan å ena sidan vår gestaltning av verkligheten och å den andra den formella/

matematiska behandlingen av densamma. Att sådana fel och brister finns är egentligen inte underligt, eftersom den moderna vetenskapen redan från början (under renässansen, med Pico och Francis Bacon) snarast uppfattades som en länk i ett socialt program för ”att förbättra människans livsvillkor” och *inte i första hand* som ett program att komma underfund med verkligheten och sanningen. På så sätt har vetenskapens drivkraft varit korrupt ända sedan början av renässansen.

Alltså kan man vänta sig omvälvningar inom samhällsvetenskaper och humaniora men också inom fysik och matematik. De omvälvningarna kommer då högst troligt att beröra inte bara enskilda ämnen internt utan vår uppfattning om förhållandet mellan teorier och verkligheten generellt, mellan våra representationer av verkligheten och verkligheten själv. ... Sådana frågor hänger emellertid ihop med obesvarade frågor rörande förhållandet mellan avsiktliga handlingar och blotta händelser, vilka i sin tur leder in på problem rörande skillnaden mellan liv och livlöst samt vidare in på frågor om etisk natur.

Det politiska och ekonomiska system som styr så gott som varje steg och tanke i den moderna människans vardag är konstruerat i ömsesidig samverkan med de uppfattningar man har haft och har om verkligheten och om människan i den. De uppfattningarna är tydligen i grunden bristfälliga och direkt felaktiga.

Man kan anse att sådana stora frågor är högst akademiska och svåra skyhögt ovan vardagens vimmel och gny och därför saknar all praktisk betydelse. Men så är det inte: Det politiska och ekonomiska system som styr så gott som varje steg och tanke i den moderna människans vardag är konstruerat i ömsesidig samverkan med de uppfattningar man har haft och har om verkligheten och om människan i den. De uppfattningarna är tydligen i grunden bristfälliga och direkt felaktiga. Kanske är det just därför som vår historia ser ut som den ser ut, full av galenskaper, misslyckanden och förstörelse, som aldrig tycks ta slut.

Emellertid kan det som är fel rättas till då felen uppdagas. Då går det kanske att stiga ut ur några av historiens många sorgliga ekorrhjul. Vi som inom universiteten får och bör arbeta med de stora frågorna kan se en sådan möjlighet till korrigeringar och det är vår plikt (universitetens första uppgift) att undersöka den möjligheten. Om vi i bästa fall lyckas rätta till några misstag, så är det också vår plikt (universitetens andra och tredje uppgift) att se till att människor griper tag i det nya och ändrar sina uppfattningar och sina system i enlighet med de korrigerade uppfattningarna. ♦

Patrick Sibelius, universitetslärare i datavetenskap

Det gäller landets väl och ve

Sjöfartens svavelutsläpp begränsas ytterligare från år 2015, trots starka protester från näringslivet. Vad konsumenten kommer att märka är oklart, men bakom kulisserna har man påbörjat en total renovering av handelsinfrastruktur.

TEXT: NICKLAS HÄGEN

Vid laboratoriet för industriell ekonomi vid Åbo Akademi ska man forma den finländska energi- och transportindustrins framtid. Professor Kim Wikström sparar inte på krutet.

– Vi har rekordmånga hamnar i Finland, nästan fyrtio stycken. Åtminstone hälften av dem borde egentligen stängas, säger Wikström.

– Det är gammal tradition med många hamnar men i våra arktiska förhållanden är det en oerhört dyr infrastruktur att hålla igång. Vi har hamnar med dyra kranar och personal, och fartyg som kommer en gång i veckan.

Handeln är för tillfället i en brytningspunkt. Den gamla, tunga industrin av till exempel papper, metall eller mineraler är på nedåtgång. I stället har det växt fram en industri som skickar mindre mängder material med ett ökat krav på kortare leveranstider.

Den traditionella industrin transporterade stora fraktströmmar som var enkla att förutsäga och därför lätta att planera logistiskt. Med minskade och allt mer fragmenterade fraktströmmar ställs nya krav på hela transportkedjan från tillverkning till konsument.

Hela denna industrilogik ska nu ses över av ett forskningskonsortium lett från Åbo Akademi och utfört i samarbete med de amerikanska universiteten Stanford University och Kellogg School of Management. Projektet är ett av flera vid laboratoriet för industriell ekonomi som berör energi- och transportindustrin, och kommer att resultera i betydande förändringar i Finlands infrastruktur under de kommande tio till femton åren.

Svaveldirektivet innehåller EU:s gemensamma regler om vilken svavelhalt vissa bränslen får innehålla.

Den senaste ändringen av direktivet innebar att EU genomförde de skärpningar av kraven på svavelhalten i marina bränslen som 2008 antogs av FN:s sjöfartsorgan IMO (International Maritime Organisation) genom en ändring av bilaga VI i MARPOL-konventionen. Konventionen och direktivet innehåller preciserade begränsningar för högsta tillåtna svavelinnehåll i fartygsbränsle, vilket från 2012 skall vara 3,5 procent och gälla globalt.

Från 2020 får svavelhalten i marina bränslen endast vara 0,5 procent. Dessutom skall strängare regler gälla för Östersjön, Nordsjön

Det man siktar på är något i stil med vad bortgångne Apple-ägaren Steve Jobs gjorde med musikindustrin: en total renovering av gamla industrisegment.

– Man har ofta sett energi och transport som en statens inre angelägenhet i stället för en konkurrensfördel. Det försöker vi ändra på. Man kan säga att vi ser över ett helt ekosystem, vilket från ett teoretiskt perspektiv betyder att vi går in och räknar på informationsströmmar och materialströmmar och ser hur rollfördelningen ska vara: vilka aktörer behövs och vem har ansvar för allt, säger Wikström.

– Vi ska titta på tekniken, organisationslösningarna och informationsflödet ända från den producerande enheten, exportindustrin, till slutkund. Här ingår landtransporten, hamnen, tullen, sjöfarten och hanteringen i slutet av transportkedjan. Vi ser på hela systemet.

Ett nytt lyft

Industrin använder årligen runt 34 miljarder euro för transport, vilket motsvarar mellan tio och tolv procent av företagets totala kostnadsstruktur. Sjöfarten står för upp emot 90 procent av utrikeshandeln och kommer därför att vara den första delen av helheten som sätts i fokus.

Tidpunkten är lämplig. Östersjön och Engelska kanalen kommer år 2015 att ställas under världens striktaste miljökrav, med huvudfokus på svavelutsläppen. För att de fartyg som årligen rör sig till och från Finland ska möta kraven, krävs enligt trafiksäkerhetsverket Trafis beräkningar en årlig investering på 460–490 miljoner euro om trafiken till Finland går in för bränsle med låg svavelhalt. Den motsvarande summan om alla fartyg skulle installera svaveltvätt är 120–140 miljoner.

Det är omfattande kostnader och ett stort arbete. För att bemöta de nya kraven behöver hela industrin tänka om.

– Vårt land har ytterst krävande logistiska förhållanden och världens strängaste miljökrav. Ska man slänga yxan i sjön eller se det som en möjlighet? När mina kolleger på Stanford hörde om det här blev de entusiastiska. Samma krav kommer att träda i kraft på andra ställen år 2020 vilket innebär att vi har ett fem års försprång. Det är en fantastisk möjlighet.

Upp emot en fjärdedel av de stora tekniska innovationerna som gjorts i Finland genom historien beräknas vara kopplade till sjöfarten,

och Engelska kanalen som är av IMO beslutade svavelkontrollområden (SECA). Där får det endast användas bränslen med en svavelhalt om högst 0,1 procent från och med 2015.

Det här kommer enligt trafiksäkerhetsverket Trafis beräkningar att kosta den trafik som årligen rör sig till och från Finland 460–490 miljoner euro om man går in för bränsle med låg svavelhalt. Den motsvarande summan för svaveltvätt är 120–140 miljoner.

Källor: Wikipedia & Trafi.

Kim Wikström.
Foto: Robert Seger.

till exempel inom isbryarteknologi och automation. Förhoppningen är att projektet ska resultera i nya innovationer som kan ersätta pappersindustrins minskade betydelse för landets ekonomi.

– Finland är det enda landet i världen som är beroende av sjöfrakt i isförhållanden. Om vi ser på historien har det här medfört att man gång på gång kommit på nya innovationer för att lösa problemet. Det här är drivkraften nu, säger Wikström.

– Samtidigt som vi löser landets problem förväntar vi oss att det kommer att bli en otrolig plattform för innovationer som blir global industri. Wärtsilä och Cargotec är typiska exempel på industrier som uppstått när vi har löst landets problem och resulterat i saker vi kan sälja över hela världen. Medelhavet, nord- och sydamerikanska västkusterna – det finns många platser med liknande problem dit man kan föra enskilda produkter, system och organisationslösningar.

Bristande samspel

Finland hade ännu för ett par år sedan en hög position i Världsbankens logistikindex, men landet har nu fallit från tredje till tjugofjärde plats i statistiken. Bakom placeringsraset ligger att användningsgraden av hela infrastrukturen är så låg som cirka sjuttio procent. Användningen av fartygens frakutrymmen är i medeltal endast sjuttio procent av ett fartygs lastkapacitet, vilket inte är vettigt varken ur ekonomisk eller ur miljömässig synpunkt, och fartygen kan ligga i hamn i upp till 40 procent av den tid de används.

Enligt Wikström är problemet att samspelet mellan de olika parterna är dåligt. Sjöfarten är en starkt institutionaliserad miljö, med anrika traditioner och med kontraktsformer som bygger på sjöfartsjuridik från tidigt 1900-tal. Parterna håller inne med information i hopp om konkurrensfördelar och branschen lider av ett organisatoriskt ledarskapsproblem, där de som styr verksamheten har svårt att hitta effektiva lösningar på fackförbundens krav.

– Det finns en gammal tradition i landet som förklarar varför vi har fackförbund i olika former, så det skulle vara en grov förenkling att säga att dessa är boven i dramat. Men den organisatoriska lösningen är gammal och samspelet oerhört ineffektivt. Ett sätt att lösa problemet kunde vara att, som i Los Angeles, automatisera hamnarna, säger Wikström.

– Vi har för små strömmar för att automatisera alla hamnar. Men vi kan inte romantisera att varje hamn ska sina sjöbusar och duktiga hamnarbetare. Det sker förändringar och uppstår nya yrkeskårer.

När jag hör dig säga ”automatisering” tänker jag att andra sidan av myntet brukar vara uppsägningar?

– Klart det kommer att försvinna många jobb, men det kommer att skapa ännu flera nya jobb. Det är det som är förhoppningen. Så är det i förändring, om vi ska hänga med i konkurrensen måste vi ge upp något för att ge plats åt det nya.

– Vi är beroende av att ha några egna rederier. Det gäller landets väl och ve för om det blir kris, krig eller något annat allvarligt, försvinner de utländska fartygen. Tyvärr har sjöfarten i Finland utnyttjat detta genom att kräva subventioner och annat. Därför har de tappat mycket till utländska redare. Man borde kunna skapa ett system som lever på sina egna förtjänster, för det finns alla förutsättningar för det.

Ni i projektet kommer knappast att ta de stora besluten?

– I industriell ekonomi har vi vårt laboratorium ute bland företagen. Vår roll är inte bara att ge råd, vi kommer också att vara med och driva på förändring. Vi sitter redan och förhandlar om hur man ska bygga upp de nya fartygsbeställningarna.

Hur stort motstånd förväntar du dig?

– Motståndet kommer att finnas där, det får man räkna med. Under de här fem åren kommer vi att vara med och göra pilotstudier, bygga upp och implementera. Då gör vi observationer, empirin för vår forskning. I analysen skapas sedan koncept på basis av testade resultat som kan föras tillbaka ut till företagen och användas i andra sammanhang.

ICT i centrum

Busstrafiken i Finland håller på att förnyas med en portal som öppnar i slutet av året. Då det man tidigare har konkurrerat med – till exempel tider och priser – blir genomskinligt och lätt jämförbart tänker man sig att effektiviteten ökar.

Den här sortens öppna ICT-lösningar hoppas Wikström på också inom sjöfarten. De amerikanska universiteten har stor erfarenhet av de delar som krävs, både vad gäller teknologi, företagande och behandling av så kallad big data.

På ett mera konkret plan söker man nya administrationsformer för informationen. Traditionella ICT-företag som Google eller Facebook har en administrator, en central aktör som styr eller har kontroll över informationsströmmarna. Nu går man allt mer från en centraliserad till en decentraliserad, friktionsfri informationsström, som går direkt mellan användare utan att gå via en administrator.

– I logistiklösningarna ligger mycket stor vikt på att få mera exakt information i ett tidigare skede och göra rätta analyser av det. Det är big data-problematiken.

Då produktionsindustrin i ett tidigare skede informerar relevanta aktörer som skeppsredare eller hamnar om vad de tänker producera och när, är behovet lättare att planera in. På den punkten skiljer sig dessa lösningar tvärt från hur logistiken är organiserad i dag.

– Skeppsmäklarna pantar på och hemlighåller information för att motivera sin egen existens. Denna typ av parasiterande kan vi inte ha med. Det låter fult för de har gjort mycket värdefullt tidigare, men nu är tid att ge vika, säger Wikström.

– ICT kommer att vara A och O i förändringen och kommer att höja produktiviteten. I dag ger företagen informationen till sin inköpsavdelning som börjar köpa landtransport och kanske gnider på ett pris som gör att transporten kommer alltför långsamt till hamnen. Fartyget som har kört snabbt för att hinna lasta på fredag, hinner inte göra det utan står och väntar över helgen och folk jobbar övertid. Det är enkla, och kanske därför svåra, saker att åtgärda eftersom det bara kräver en förändrad inställning och en acceptans av att vissa aktörer inte ska vara med längre. Det är där vi måste börja.

Vilka nya fartygstyper behövs?

– Makrotrenden är containertrafik. Ryssland bygger till exempel upp sin infrastruktur så att de kan ta emot varor från väst till S:t Petersburg i containrar. Det passar bra när du har stora volymer. Men i mindre volymer är det svårare. För att optimalt ta emot mindre mängder frakt behövs bulkfartyg, ro-ro-fartyg med containers. Det finns olika koncept med feederfartyg som kommer in och lägger sig halvvägs, till exempel nära Utö, medan mindre fartyg kommer och tömmer det. Sedan har man *short sea*-fartyg som kan hantera kusttrafiken.

– Skeppsredare är ett släkte som har otroligt svårt att samverka. Deras framgång har byggt på att alla utvecklar sitt eget och konkurrerar, men i situationer av kris behöver man spela ihop. Redarna verkar hitta en stor glädje i att planera nya fartyg och anser sig alla vara världsbäst på det, vilket gör att det är omöjligt att skapa standardplattformar. Det behövs några redare som vågar gå in och använda samma koncept för fartyg. Då får vi ner enhetskostnaderna, kommer bort från prototyper och kan övergå till serieproduktion. Sen kan man ha olika ingredienser. I framtiden kan man inte konkurrera med tekniken, utan man måste konkurrera med intelligensen och informationsströmmarna.

- Vi förhandlar som bäst med ministeriet om ett bygge där det ska beställas åtta till tolv fartyg. Tanken är att de ska bygga på ett och samma koncept.

Vilka egenskaper krävs av fartygen?

- Med mindre volymer och olika typer av frakt ställs oerhörda krav på lastutrymmena. Två viktiga frågor är hur man tömmer och rengör utrymmena - ett vanligt problem är att varorna förstörs av något som tidigare transporterats i samma utrymme. Snabbheten är också viktig.

- Det du tjänar pengar på med ett fartyg är frakttutrymmet. Cargotec är med som en central aktör och levererar lastfunktioner. De första affärerna har redan gjorts i Korea. Det handlar om mellanväggs-lösningar, tvättare och andra lösningar, samt en viss automation. De levererar inte bara en produkt, utan kommer att delta i själva användningen av den. Om Cargotec samarbetar med 100-150 redare är det klart att mängden intelligens och statistik de samlar på sig, gör att de kan konkurrera med kunskap. Genom att leverera en funktion framför en produkt kan vi konkurrera med kunskap. Vi försöker säga åt leverantörerna att de måste bli funktionsdrivna.

- Du måste leverera en funktion så att du kan tjäna pengar, för att fartyget ska vara fullastat så att det inte belastar miljön och så att personalen kan trivas. Då är det hållbart, när alla tre aspekter är med.

- I fartygsbygget utvecklar vi en ny modell, network yard, där det inte längre finns ett bolag enligt den modell vi känner. Det fungerar så att du har en liten grupp som koordinerar bygget. Resten hämtas av leverantörer. På varvet i Raumo, som stängs nu, finns det cirka 500 personer. Enligt vår modell skulle det finnas 30-40 personer vid varvet, medan resten är företag som Wärtsilä och Cargotec. Då handlar det om en organisationslösning och en ansvarsfördelning. Det går inte att komma med den ena ”Stora Innovationen”.

Hur har formen för handeln förändrat transporten de senaste decennierna?

- Handeln är inte på hälsosam nivå så som logistiken sköts i dag. Det är inte globalt hälsosamt att vi beställer tennisskor från Kina eller skickar lax från Norge till Kina för att fileas och tillbaka för att ätas. Det går inte i längden.

Vilken är webbens roll i förändringen? Överdriver vi inte ofta dess betydelse?

- Nej, de stora finländska kedjorna som Kesko och Stockmann har överraskats av kraften i e-kommersen. Den har en jätteinverkan på logistiken. Om du har ett stort varuhus dit folk kommer är dina materialströmmar mycket lättare att hantera än när det ska hämtas hem till konsumenten.

- Hur vi löser det här är en jättestor fråga. Trenden är att man vill bli mera lokal. Man förstår att det inte går att skicka saker kors och tvärs. Många länder har påpekat det miljömässiga och många konsumenter protesterar att de inte vill köpa mat om transportsträckorna är för långa. Det är en central sak för oss.

Vad kan ingenjörerna bidra med?

- Många system är finslipade och framtagna av duktiga ingenjörer, men de används rätt lite. Det är en blandning av dålig utbildning och dåliga organisationsformer. Nybyggda hus har till exempel effektiv energistyrning, men folk kan inte använda den.

- Samtidigt som vi stänger fabriker och gör enorma förbättringar i energiförbrukningen har vi prognoser som säger att transport- och elbehovet kommer att växa kraftigt. Därför bygger vi så mycket kärnkraft, för att politikerna har gamla kurvor som visar att behovet växer. Vi borde eftersträva en naturlig minskning och förbättring av hur vi sköter dessa frågor.

- Det har kommit koncept för obemannade fartyg. Vi ska inte tro att automationen löser allt. Här behövs folk som håller igång systemet och utvecklar det vidare, men det kan göra att den kompetens ungdomen sitter på och som finns inom spelindustrin i Finland kan användas i mer traditionell industri. Detta har man sett mycket av i Silicon Valley, att ny teknologi tar sig in i och förändrar gamla industrier.

Hur mycket myndighetssamarbete gör ni?

- Det här är ett samarbete mellan vetenskapen, offentliga sektorn och företagsvärlden, så de är nog med. För att kunna göra den här förändringen behöver vi ha alla aktörer med. Vi slår fast vissa beslut och utvecklar genom interaktion i olika möten och workshoppar. Aktörsnätverket är en mycket viktig grupp, annars blir det en distanserad utredning. Vi vill vara med och påverka. Det betyder att vi får ta våra smällar också, men det hör till.

Vilket är ert första steg?

- Att pilotera fartygs- och hamnproblematiken. Vi kommer att ha en investeringsperiod på 10-15 år där landet måste gå in och bygga upp olika delar. Där ingår alla ingredienser med nya fartygsinvesteringar, hamnproblematik och att skapa start-up-företag på ICT-sidan. ♦

Container

Container (eng. ”behållare”), transportbehållare för gods, avsedd för upprepad användning och konstruerad så att den utan omlastning av godset kan hanteras och förflyttas som en enhet. En container har vanligen en inre volym av minst en kubikmeter. Genom standardiserade containerformat och särskilt anpassade transportmedel och hanteringsutrustningar kan containrar med varor snabbt och säkert transporteras från till exempel ett tillverkande företag till en kund.

Källa: Nationalencyklopedin.

Malcolm McLean – ”containeriseringens fader”

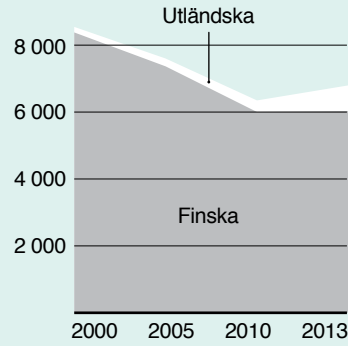
Malcolm McLean föddes 1913 i Maxton, North Carolina, USA. År 1956 utvecklade McLean en skeppscontainer i metall, som ersatte lösviktstransporten av råvaror och revolutionerade hela transportkedjan världen över (även om idén inte var ny). Det här sägs ha lagt grunden för globaliseringen. McLean utnämndes år 2000 till ”Man of the Century” av International Maritime Hall of Fame.

Källor: Wikipedia & Trafi.

Finlands sjöfart

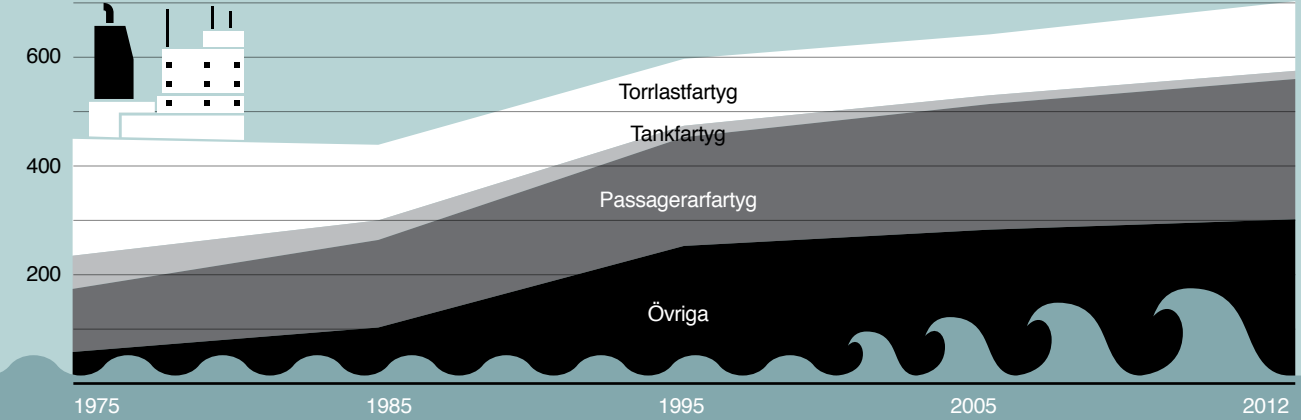
Sjömän på finska fartyg

Finska och utländska sjömän som tjänstgjort på finska fartyg samt finska sjömän som tjänstgjort på utländska företag.

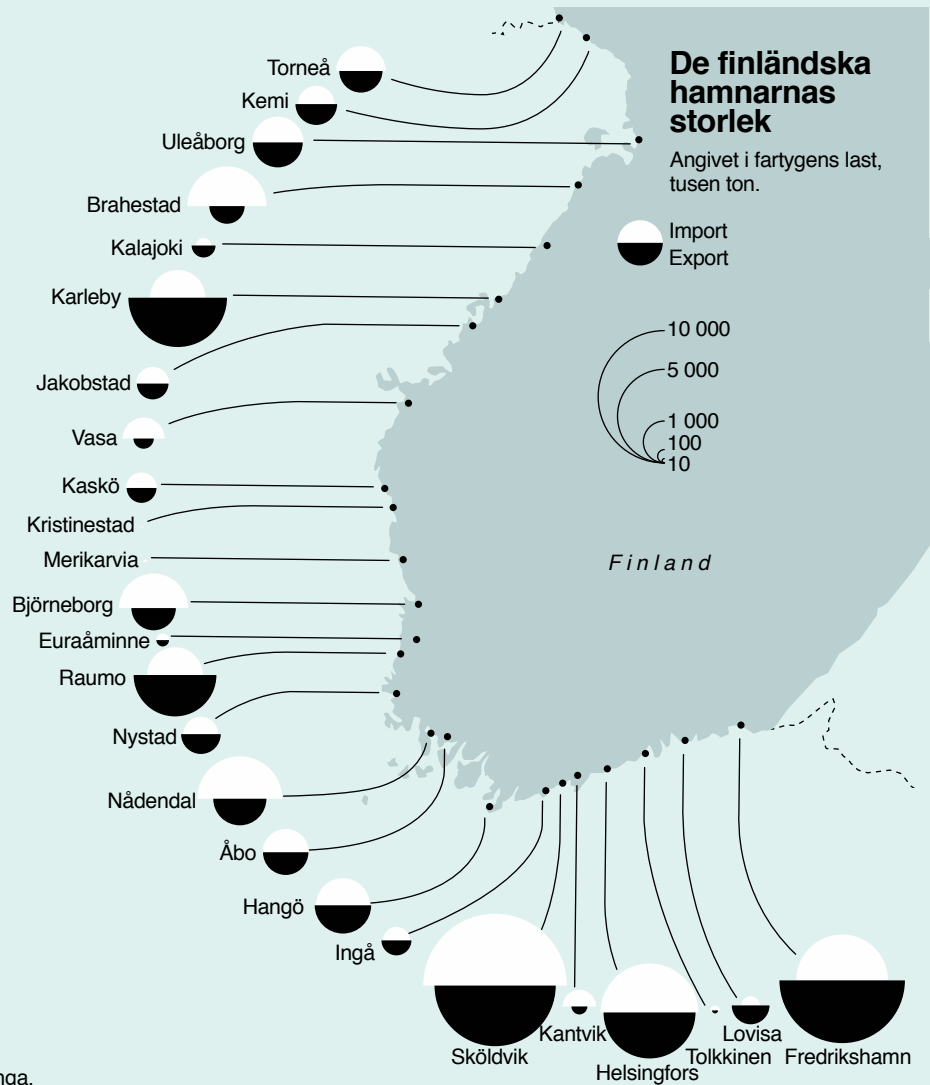
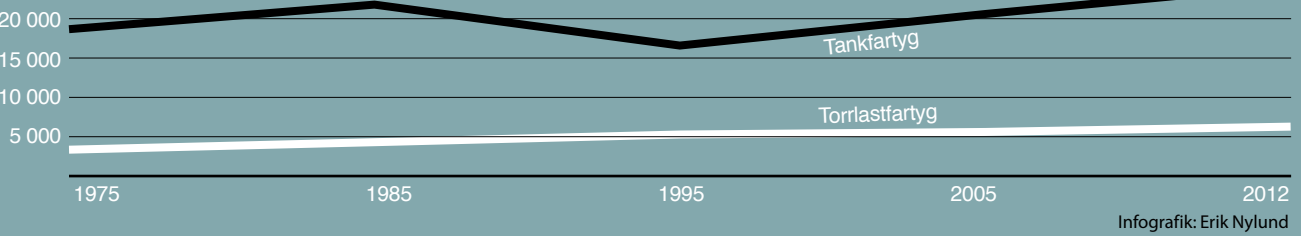
Antal registrerade fartyg

I handelsflottan i Finland. Minst 15 meter långa.

Genomsnittlig bruttodräktighet

Total innesluten lastvolym, kubikmeter.

De finländska hamnarnas storlek

Angivet i fartygens last, tusen ton.

Import
Export

10 000
5 000
1 000
100
10

Meriaura efterlyser holistiskt tänkande

Det stegvisa införandet av hårdare miljökrav med en snäv tidtabell kommer att vara svårt för rederierna att klara av, menar Jussi Mälkiä, VD för Meriaura. Han säger att det bästa vore att genast göra en omfattande helhetslösning.

TEXT OCH FOTO: MARCUS PREST

Jussi Mälkiä, VD för det familjeägda havstransportbolaget Meriaura, driver en verksamhet som ständigt varit intresserat av att sköta sina uppgifter miljömedvetet och miljövänligt. Mälkiä säger att införandet av det kommande svaveldirektivet inte är resultatet av en väl genomtänkt plan. Han säger att direktivet hotar att få exakt motsatt effekt mot vad den generella avsikten inom EU är gällande transporter, det vill säga att direktivet kan komma att öka lastbilstrafiken istället för att flytta över landsvägstransporter till havet.

– Det som behövs är en holistisk lösning där man har tid att ta i beaktande det totala utsläppet från trafiken och försöker bygga om existerande fartyg och helt nya fartyg så att de fungerar även med framtida miljökrav, säger Mälkiä.

– Att anpassa fartygen till först svavelrestriktionerna, sedan de kommande kvävestrakterna och sedan efter det till växthusgasrestriktioner är varken ekonomiskt sunt eller hållbart.

Höjda kostnader

Mälkiä säger att man slösade bort en massa tid på att slåss om svaveldirektiven ska bli av eller inte, när det hela tiden var klart att de kommer att införas. Nu är det också bestämt att direktiven kommer att införas i Östersjön och Engelska kanalen från och med januari 2015 och i resten av Europa år 2020. Inom branschen förutspådde man först att de nya direktiven skulle höja transportkostnaderna i Östersjön med upp till 30–50 procent. Nu är tongångarna aningen lugnare och man uppskattar höjningen till 10–20 procent (källa *Helsingin Sanomat*), vilket ändå är en avsevärd kostnadshöjning.

Som det ser ut just nu har rederierna enligt Mälkiä haft alldeles för lite tid på sig att göra omställningar. Den existerande reningsteknologin med svaveltvätt fungerar inte. Det finns heller ingen infrastruktur för gasdrift, det går inte att göra nya fartygsinvesteringar tillräckligt snabbt och biooljor och alternativa oljor räcker inte till för alla.

– Det betyder att rederierna måste driva sina fartyg på dyrare dieselolja, vilket är huvudorsaken till de höjda transportkostnaderna.

Miljötänkande

Mälkiäs bolag Meriaura har däremot vidtagit mått och steg, dessutom är Mälkiä själv intresserad av att utveckla verksamheten i en så miljövänlig riktning som möjligt (bara som en parentes kan nämnas att Meriaura förfogar över en procent av Finlands elbilar, det vill säga fem stycken – vilket säger något om företagets miljötänkande och det nationella dito). Meriauras största satsning är *Eco-coaster* – byggandet av en helt ny fartygstyp som kommer att vara väldigt nära att halvera bränsleförbrukningen till sjöss. Ecocoaster ska drivas med bioolja som produceras av Meriaura Group.

– Som det ser ut nu blir Ecocoaster den överlägset mest energisnåla fartygstypen med isklass. Det åstadkommer vi delvis genom en bättre skrovkonstruktion och genom hybridteknologi i driftsystemet. Vi ska använda en liten huvudmaskin som går på biobränsle vid normaldrift. För att klara av att segla genom is ansluts generatorer till drivaxeln. Men huvudpoängen är att köra med lägre effekt till sjöss, vilket i praktiken också betyder lägre fart.

Lägre fart till sjöss förutsätter att hamnlogistiken förbättras. Just nu ligger Meriau-

ras fartyg 45 procent av tiden i hamn, och 55 procent till havs. Vad som skulle behövas är en förändring där man fick ner hamntiden till 20 procent och tiden till havs upp till 80 procent. En del av detta kunde åstadkommas genom att man inte behövde gå med full maskin ute på havet för att sedan ställa sig i kö i hamnen. I hamnen gäller *first in, first served*.

– Man borde hitta ett sätt att göra kösystemet bättre. Och man borde också kunna jobba dygnet runt sju dagar i veckan med av- och ilastning för att korta köerna. Eller alternativt ha större kapacitet i hamnen så att man kunde betjäna flera fartyg på samma gång.

Meriauras fartyg seglar i Östersjön och norra Europa. Bolagets femton fartyg rör sig mellan de stora hamnarna som fungerar som centraler för den globala fraktrafiken, och besöker årligen i stort sett alla betydande hamnar i Bottenhavet – det vill säga mindre hamnar som förser nationella marknader med produkter och sköter exporten av lokala produkter. Bolaget sysslar också mycket med specialtransporter som transporten av komponenterna i vindkraftverk – en bransch som knappt vaknat till liv i Finland ännu. Meriauras fartyg fraktar cirka två miljoner ton varor om året.

Ryska utmaningar

I den omedelbart förestående framtiden när exploateringen av Arktis kommer igång blir transporter på Ishavet viktiga. Det kommer att ge hamnarna i norr, bland annat ryska ishavshamnar, en ny roll och betydelse. Meriaura försöker etablera samarbete med Ryssland för att vara en del av den framtida transportmarknaden.

– Men det har sina utmaningar att jobba med och i Ryssland. Främst den osäkra lagstiftningen, oberäkneligheten i förändringar och byråkratin. ♦

Jussi Mälkiäs Meriaura har en flotta på femton fartyg i trafik. Bakom honom ligger holändskflaggade *Forest* i lastkaj i färd med att ta ombord 4 000 ton returglas. *Forest* är ett relativt nytt bulktransportfartyg/torrtransportfartyg (sjösatt 2004) som hyrs av Meriaura. Som namnet antyder har hon jobbat med skogsindustrin. Returglaset hon tar ombord har samlats upp i södra Finland – körts till Forssa för att krossas, sedan till Åbo hamn varifrån *Forest* tar glaset till Danmark. En del av glaset kommer att gjutas till flaskor för den skotska whiskyindustrin (i Finland finns inte längre företag som gör något av returglas). Mälkiä säger att det överlag är en trend att vissa specifika verksamheter och processer i industrin flyttat bort från Finland – vilket åtminstone på kort sikt ökar på transportuppgifterna men på lång sikt naturligtvis inte är bra för landet, om ersättande industri inte etableras.

Det som behövs är en holistisk lösning där man har tid att ta i beaktande det totala utsläppet från trafiken och försöker bygga om existerande fartyg och helt nya fartyg så att de fungerar med även framtida miljökrav.

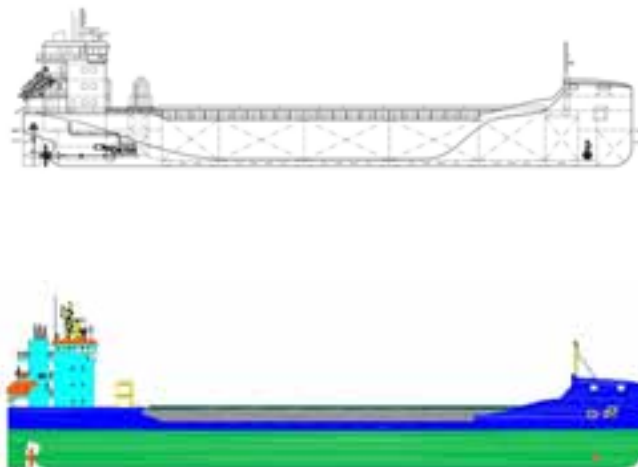

Ecocoaster

Ecocoaster är ett fraktfartyg med multifunktionsdäck beställt av Meriaura som i höst ska börja byggas av ett ännu inte utvalt europeiskt varv. Fartyget är mycket energieffektivt och har isklass. De inledande testerna av skrovet visar att Ecocoaster kommer att vara till och med mera bränslesnålt än beräknat.

Fartyget klarar av alla kända framtida miljökrav. Ecocoaster kan drivas med 100 procentig bioolja av nästa generation, det vill säga olja gjord på slaggprodukter från industrin och andra ämnen (fiskoljor, återanvända växtoljor, biprodukter från skogsindustrin, andra återanvända oljor) som inte konkurrerar med produkter i näringskedjan. Biooljan tillverkas av Meriauras dotterbolag VG-Shipping.

Ecocoaster kommer att vara det första fartyget i världen som kombinerar biobränsle, skrov- och maskin optimerade för lågfartskryssning, och energieffektivitet i allt maskineri ombord. Fartyget kan också användas för oljebekämpning – hon kommer att kunna ta ombord 2700 kubikmeter olja.

Meriauras specialfartyg *Aura* i färd med att transportera fyra stycken ”fötter” till en vindkraftspark (som av utseendet av fötterna att döma ligger ute i havet). *Aura*, sjösatt av polska varvet Gdanska Stocznia Remontowa S.A år 2008 är ett av Meriauras tre fartyg konstruerade för specialuppgifter. Foto: Meriaura.

Svavel på liv och död

Svavelutsläpp, erosion, oljeolyckor, kemikaliespill och främmande arters intrång i nya ekosystem – exemplen på hur sjöfarten belastar miljön är många.

TEXT & FOTO: NICKLAS HÄGEN

På 1980-talet var försurning ett stort problem bland annat på grund av industriutsläpp, trafik och uppvärmning. Mycket har hänt sedan dess, bland annat tankar vi blyfritt och fabriker har börjat filtrera bort svavel och oxider från avgaserna.

Sjöfarten har stagnerat på den här punkten och är idag den aktör i Östersjöområdet som står för de största svavelutsläppen. Enligt Johanna Mattila, stationsföreståndare vid Åbo Akademis biologiska station på Husö, Finström, resulterar svavelutsläpp i luften i sura regn som bland annat bidrar till korrosion och har allvarliga hälsokonsekvenser.

– En dansk studie uppskattar att fartygens utsläpp årligen orsakar upp till 50 000 för tidiga dödsfall i Europa. Svavel är försurande när det binds till vatten och syre, både på land och i hav, och störst skada sker i skärgårdsområdena.

Det finländska näringslivet har protesterat högt mot de nya svaveldirektiven, men enligt Mattila tenderar skärpta miljödirektiv i läng-

den att vara ett fall framåt för industrin. Inom träindustrin märkte man att det gick att utnyttja det man spolat ut i havet till att göra fler biprodukter och bilindustrin har bara gått framåt sedan den förutspådde sin egen död i och med kravet på blyfri bensin.

Olika hamnar har olika miljökrav, men fartygen har redan i dag ofta använt ett svavelfattigare bränsle när de trafikerar i områden nära land så någon större chock torde de nya direktiven inte vara.

– Nu skriker näringslivet om ökade kostnader och minskad konkurrenskraft, men skärpta miljökrav har oftast slutat i besparingar då tekniken hunnit ikapp, säger Mattila.

– Problemet är att en så stor andel av de trafikerande fartygen har år kvar. Det är inte dyrt att möta direktivet när man bygger ett nytt fartyg och kan planera utrymmena för tekniken, men att bygga om ett gammalt fartyg ger en stor engångskostnad och resultatet blir inte lika effektivt.

Alternativet är att övergå till ett svavelfattigare bränsle, men sådana består av renare olja

och är därför dyrare. Ett alternativ för framtiden kunde vara att helt lämna olja och övergå till flytande naturgas, LNG, som bland annat används i den nya Viking Line-färjan *Grace*.

– *Grace* har fått många miljöpris så det är inte helt dödfött, men ingen vet för tillfället hur det kommer att gå. Frågan är vad som ska komma först, fartyg för bränslestationer eller bränslestationer för fartygen?

En långsam förbättring

Många europeiska hamnar ligger inviad åmynningar, och behöver ofta muddras när jordmassa flyter till. Det här sprider närsalter (till exempel fosfor och kväve) samt andra skadliga ämnen – dels för att området man rör om i är i vattnet och inte går att stänga av, dels för att det man gräver upp måste dumpas någonstans.

När man till exempel byggde Nordsjöhamnen i Helsingfors hittade man stora halter av TBT (organiska tennföreningar) och andra gifter, som lagt sig på havsbotten när man sandblästrat skrov målade med bottenfärger.

Johanna Mattila.

I Erstan utanför Åbo har man också haft problem med höga halter av TBT.

Rester av bottenfärger är mycket skadliga för fiskar och bottenjur eftersom de används för att hålla fartygsbottenarna fria från olika djur som annars fäster sig på dem. Det är inte ovanligt att nya arter tar sig in i ett område genom att åka som fripassagerare på fartygsskrov och i ballastvatten.

– De ändrar ekologin men det är inte alltid så lätt att avgöra om nya arter är till skada eller nytta för ett område, eller om de bara är anorlunda. Det finns till exempel musslor som kan ta sig in i rören till kärnkraftverkens kylvatten och på så sätt utgöra en fara, och rovmoppor som ställer till med problem för att de fäster sig på fiskenäten. Men i Östersjön har vi generellt inte haft stora problem orsakade av nya arter, säger Mattila.

– Vanligtvis ökar de nya arterna snabbt i antal i början, innan resten av ekosystemet hinner ikapp. Det uppstår då en ny balans, även om den kan innebära ekonomiska förluster.

Viking Line är något av en föregångare också på den här punkten. I stället för att giftmåla skrovet på Grace har man anställt dykare som med jämna mellanrum tvättar det och tar tillvara det man skrapar loss.

Något inga redare rår på är de svallvågor och strömmar de stora fartygen orsakar. Även om hastigheten i skärgården är begränsad, är dynamiken i vattnet som orsakas av ett större fartyg så hård att strandområdena nära stora farleder spolats rent på fina partiklar och salter.

– Längs nya farleder bildas stranderosion. Alla finare jordmassor med låg densitet spolats iväg och till slut finns bara stenar och karg botten kvar, säger Mattila.

– Fartygen gör att det blir strömmar och svallvågor vars effekt fortsätter längre bort. Längs farlederna är vattenutbytet bra och även om närsaltshalterna är höga varar de inte länge – här kan finnas de vackraste och finaste blåstångsalger om det bara är tillräckligt djupt. Men det som händer är att svallvågorna river partiklar från sedimentet och närsalterna åker längre ut, samlar sig bakom holmar och bildar slagvatten. Vi får då områden med väldigt mycket trådalger och dåliga förhållanden. Till slut blir det syrebrist och ruttnande alger. Fiskarna försvinner och området har spolats rent på bottenjur.

Offrar vi vissa vattenområden för trafiken?

– De flesta farleder är gamla och när fartygens storlek har ökat har man bara fortsatt använda dem. Det är inget man har tänkt på.

– I vissa fall är det bra att man håller fasta rutten eftersom man då inte exploaterar även nya områden. Samtidigt kan gamla farleder bli för trånga för nuvarande fartyg och då kan erosionen fortsätta eller öka.

Hur stort verkar intresset för miljöfrågor vara bland rederierna?

– Det finns strikta regler och rekommendationer, och när sjöfartsorganisationen IMO bestämmer något är det bindande. Men det går långsamt, det krävs att en stor andel av medlemsstaterna ska ratificera ett beslut för att det ska bli giltigt. Här gör olika ideella organisationer ett viktigt arbete.

– Det krävs alltid någon form av tvång för att få till stånd en förändring, antingen genom nya regler eller att den allmänna opinionen blir så stark att rederierna får ge efter. Men när de väl kommit igång kan de gå längre än vad som ursprungligen krävdes av dem. ♦

Svallvågorna river partiklar från sedimentet och närsalterna åker längre ut, samlar sig bakom holmar och bildar slagvatten. Vi får då områden med väldigt mycket trådalger och dåliga förhållanden. Till slut blir det syrebrist och ruttnande alger.

Svavel i surt regn

I olja finns 0,1 till 3 procent svavel. Vid förbränning av produkter som innehåller svavel reagerar svavlet med luftens syre till svaveloxider.

Förbränning: $S + O_2 \rightarrow SO_2$

Oxidation: $2SO_2 + O_2 \rightarrow 2SO_3$

När svaveloxider reagerar med vatten blir de svavelsyror, som faller till marken som så kallat surt regn. Syrorna försnabbar korrosion och löser upp skadliga metaller som är giftiga för djur och hindrar barrträd att ta upp näring och vatten.

På nästa sida och uppslag tar vi upp sura sulfatjordar. I sådana hålls svavlet bundet främst som järnsulfider (FeS och FeS_2) så länge marken är täckt av vatten. När jorden dräneras så att järnsulfiderna får kontakt med luftens syre oxideras de till järnhydroxider och svavelsyra (H_2SO_4) som gör att markens pH sjunker och löser upp metaller. ♦

Problemet finns i det fördolda

Sura sulfatjordar är ett miljöproblem tusenfalt större än gruvan i Talvivaara i Sotkamo. Nya smartare dränerings- och neutraliseringsmetoder har gett lovande resultat i arbetet med att minska miljöbelastningen.

TEXT & FOTO: NICKLAS HÄGEN

Peter Österholm, akademilektor i geologi vid Åbo Akademi, tar ett papper och skissar upp Söderfjärden utanför Vasa – en av många slätter längs vår kust. Den före detta meteoritkratern har en diameter på cirka sex kilometer, och Österholm ritar in en sektor på ungefär en tredjedel av sin skissade cirkel.

– Gruvbygget i Talvivaara har av vissa kallats Europas största miljökatastrof, men ett så här stort område av Söderfjärden släpper ut ungefär lika mycket sulfater som Talvivaara under ett normalår.

Jämförelsen med Talvivaara håller visserligen inte i det här avseendet, tillägger han. Sulfaterna från Söderfjärden rinner ut i havet, medan det tunga sulfathaltiga vattnet från Talvivaara lägger sig på en sjöbotten som i motsats till havet inte rörs om och därför kvävs. Sett till mängden utsläpp är Talvivaara ändå en droppe i havet jämfört med Finlands sura sulfatjordar.

– Vi pratar om helt andra dimensioner. Man räknar med över tusen kilogram sulfat som årligen frigörs för varje hektar sur sulfatjord, säger Österholm.

– Samtidigt är dessa de dyraste marker vi har i Finland. De är väldigt bördiga och kostar runt 15 000 euro per hektar. Det är viktigt att vi kan bruka dem. Tyvärr måste vi acceptera vissa metallutsläpp, men vi har samtidigt en skyldighet att utveckla metoder för att minska på utsläppen.

Metaller, ja. Det är inte sulfaterna som kommer ut i vattnet som är det egentliga problemet, det finns massor av svavel i havet och sulfater är en naturlig del av miljön. Men när de gamla havsbottenarna stiger och får kontakt med syre, ger sulfaterna och jordmånens mineraler alla ingredienser som behövs för att bilda svavelsyra och lösta tungmetaller. Dessa är i sin tur ett stort problem.

När människan rör om i dessa jordar genom grävarbeten som muddring eller dikning sätter hon fart på processen på ett sätt som landhöjningen inte ens kommer nära. Det är en giftig kombination som bland annat ses i stora fiskdödar.

Det är ett mycket fint kalk som pumpas in i vattenporerna i marken för att neutralisera sura sulfatjordar. Peter Österholm förevisar.

– Visserligen kan gamla havsbottnar på helt naturlig väg komma i kontakt med syre, men det är en ytterst långsam process jämfört med vad vi människor gör. Vi har försnabbat den med minst hundra gånger, säger Österholm.

– Problemet finns i det fördolda. Porerna i jorden kan vara torra på sommaren men när det regnar på hösten blir hela porvolymen full med svavelsyra, som kommer i kontakt med mineralerna och löser upp dem. När dessa rinner ut i vattendragen får vi tiotals gånger förhöjda metallhalter i en sur lösning, den värsta tänkbara kombinationen. Det är massor av aluminium, men också andra potentiellt giftiga metaller som kadmium, nickel och kobolt.

Balansera och neutralisera

Forskning i sura sulfatjordar har fortgått vid Åbo Akademi sedan 1990-talet. En del av arbetet har varit att ta fram metoder för att identifiera så kallade potentiellt sura sulfatjordar, det vill säga jordar som blir sura om oxidationsprocesserna sätter igång.

Österholm och hans kolleger har tillsammans med jordbrukare också arbetat på att ta fram metoder som minimerar skadorna av att jordarna brukas. En metod som gett positiva resultat och fortsatt utvecklas är så kallad reglerad dränering, där man kan reglera utflödet ur åkerns täckdiken. Om vatten finns tillgängligt kan man dessutom med relativt enkla medel pumpa in extra vatten i systemet och således minska på oxidationen.

– Under senare år har vi i gott samarbete med markägare, entreprenörer och dräneringstekniker varit med om att ta fram nya verktyg och instruktioner som ska förbättra metoden. Att dränera för mycket vinner ingen på – varje dränerad decimeter motsvarar ett års surt regn och på somrarna lider växterna ofta av torka.

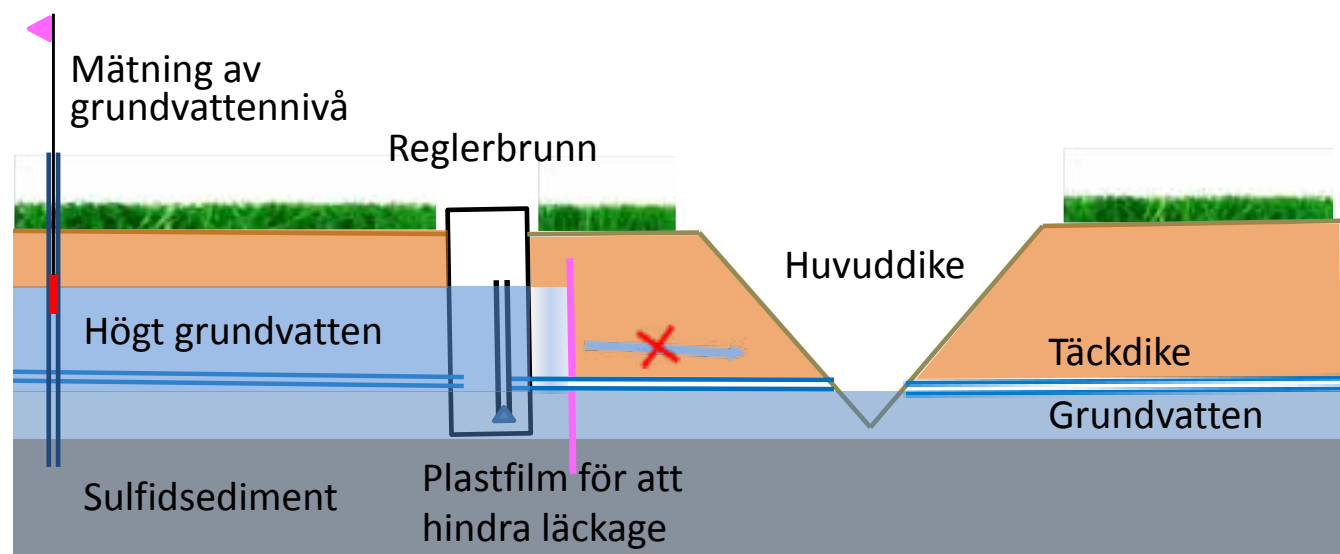
Idealet är ett dräneringsdjup på 60 cm – tillräckligt djupt för att man ska kunna köra på området med traktorer under vårsådden – så får växterna ta hand om den del av det resterande vattnet som inte avdunstar under sommartorkan.

– När du har fått det djup du vill ha kan du magasinera vattnet för sommaren. Det här ger markägarna bättre vattenbalans och det är ett bra sätt att skydda för torka om klimatförändringen ger oss torrare somrar, säger Österholm.

Problemet finns i det fördolda. Porerna i jorden kan vara torra på sommaren men när det regnar på hösten blir hela porvolymen full med svavelsyra, som kommer i kontakt med mineralerna och löser upp dem. När dessa rinner ut i vattendragen får vi tiotals gånger förhöjda metallhalter i en sur lösning, den värsta tänkbara kombinationen.

Schema över reglerad dränering

Till vänster om diket: Reglering av utflödet från täckdiken med en reglerbrunn och en ”flytande grundvattenantenn” med vilken man enkelt kan följa med grundvattenståndet. Om regleringen sätts på i god tid på våren så kan man fördröja sänkningen av grundvattennivån. Till höger: Ett konventionellt täckdike utan reglering. Återskapat från Österholm & Rosendahl 2012.

– I torrare klimat kunde den här metoden orsaka problem med att ackumulera salter i marken, men våra senaste undersökningar tyder på att det hos oss inte ska vara något problem. Vi har tillräckligt med vatten som spolar bort salterna på hösten och våren.

Det stannar vid att bara styra vattenhöjden. För att neutralisera de sura sulfatjordarna har man inom ett projekt som heter *Precisionsmetoder på sura sulfatjordar*, PRECIKEM, också tagit fram en ny metod där man använder pumpen som används för bevattning till att pumpa in neutraliserande kalk i jorden. Redan en måttlig dos har visat sig minska aluminiumhalterna rejält.

– När man kalkar ovanifrån stannar allt på ytan och når således inte de kritiskt sura jordskikten som finns djupare ner i marken. I och med att vi pumpar in kalken genom samma system som vattnet normalt kommer ut så når behandlingen just de hydrologiskt aktiva porer som är av betydelse. Problemet har varit att hitta kalk som inte stockar igen porerna och där har vi fått bra resultat med Nordkalks finaste kalk.

Problemen störst i Österbotten

Finland har Europas största förekomst av sura sulfatjordar. En stor del av landets yta är gammal havsbotten, och på sina ställen kan marken ha stigit så mycket som 100 meter efter istiden.

Sura sulfatjordar finns utspridda lite överallt i Finland. Främst finns de längs kusten och klart störst är problemet i Österbotten. I till exempel Vörå å har fiskarna helt dött ut.

– Det sker en stor fiskdöd längs kustområdet vart tionde år. När det nyligen skedde en stor fiskdöd i Larsmosjön fick det stora reaktioner, men det betyder samtidigt att där varit bra förhållanden i tio år. I Vörå å finns det ingen fisk alls mera men vi pratar inte om det eftersom det saknar den psykologiska chockeffekten, säger Peter Österholm, akademilektor i geologi vid Åbo Akademi.

– Samtidigt är också Larsmosjön ett problem. Exempelvis så har lak ynglen inte reproducerats i år, vilket är ett mera osynligt problem än att vuxna fiskar dör. **Janne Toivonen** som disputerade i geologi vid Åbo Akademi i fjol har räknat att mängderna metaller som årligen kommer in i bara Larsmosjön är cirka tio gånger det som läckte ur Talvivaaras bassänger under den uppmärksammade katastrofen hösten 2012.

Ett annat aktuellt problem som Österholm nämner är muddringen av Toby ås mynning i Vasa. Toby å är ett av de vattendrag i landet som är rikast på metaller. Nu gräver man upp det metallrika sedimentet och sprider ut det över ett område på 27 hektar.

– Muddringen är viktig och behövs, men det är också viktigt att man hanterar dessa muddermassor med försiktighet. Det vore förstås önskvärt att man så långt som möjligt försöker isolera dessa jordar och neutraliserar dem så bra som det går.

Det är inte bara för jordbruket som sura sulfatjordar är ett problem. Eftersom de får betongkonstruktioner att vittra sönder och metall att korrodera snabbt behöver man ta dem i beaktande när man bygger.

Nästa steg är att försöka använda mera vatten för att få kemikalierna att sprida sig längre. Dessutom undersöker man de långvariga effekterna.

– Vi följer hela tiden med hur långt kemikalierna sprids och vilken effekten är, men som vanligt när vi experimenterar i naturen tar det många år innan vi vet om metoden fungerar på lång sikt. Sedan är frågan också om det är prisvärt och där är jordbrukets miljöstöd mycket viktigt.

Österholm är ordförande för en internationell arbetsgrupp som arbetar med sura sulfatjordar.

– I Finland är sura sulfatjordar ett miljöproblem, men det finns många ställen i världen där det är en fråga om liv och död – känsliga miljöer där man genom att bruka jorden fel kan skapa förhållanden som helt förstör möjligheterna för jordbruk eller fiske. Under den kommande veckan kommer gruppen att ha ett möte på en konferens i Sydkorea där det kommer att finnas flera representanter från även sådana länder. ♦

I Vasa tar man dricksvattnet från Kyrö älv, runt vilken det finns mycket sulfatjordar.

– I Vasa har det hänt att man haft problem med läckande vattenrör, men när man grävt upp för att åtgärda problemet hittar man i värsta fall bara hålet eftersom röret korroderat sönder. Men åtminstone där man har stora, effektiva reningsverk är vattnet inte något hälsoproblem. Och för grödorna som odlas är sulfaterna inga problem, säger Österholm.

– Tidigare när man tog mycket vatten ur egna brunnar, eller när vattnet kommer ur mindre reningsverk som inte är så effektiva, kan man ställvis få i sig förhöjda metallhalter. **Rasmus Fältmarsch** doktorerade i geologi vid Åbo Akademi om hur sura sulfatjordar kan vara orsaken till förhöjd förekomst av multipel skleros och alzheimer. Det är svårt att visa på sambandet, men samtidigt är dricksvattnet den sannolikaste vägen att få i sig tungmetaller. ♦

När $r > g$ --> Vad gör vi då?

Vår ekonomi står inför omställningar som kommer att påverka oss alla. Vad kommer vi att göra av vår situation?

TEXT OCH FOTO: MARCUS PREST

Arbete anses generellt vara dyrt i Finland. Det är sant om man jämför med Asien och de Östeuropeiska länderna. Samtidigt är det viktigt att tänka på vad det är man jämför sig med då man jämför sig med länder som har betydligt sämre löner och arbetarskydd – det vill säga vad låga löner och dåligt socialskydd innebär för alla aspekter av dessa samhällen.

Hur som helst utlokaliseras många finländska jobb till länder där arbetet är billigare. Andra jobb går inte att utlokalisera. Logistiska uppgifter i Finland kan till exempel inte skötas någon annanstans än i Finland (om man inte inför någon form av fjärrstyrning, men det är inte aktuellt – ännu). Det betyder för logistikens del, som man i detta nummer kan läsa från sida 11 och framåt, att man för att få ner kostnaderna reducerar antalet hamnar och överlag övergår från en stor regional spridning till ett litet antal centrala logistikcentra som i största möjliga utsträckning är robotiserade. Detta kommer förutom viktiga inbesparingar att leda till att en hel del, relativt sett höglönlade arbetsplatser kommer att försvinna.

Scenariot för logistiken är också en bild av den fas stora delar av den finländska industrin befinner sig i just nu. Man kan förstås säga att robotiseringen (automatiseringen) av arbetsmoment frigör arbetskraft, men frågan är vad den arbetskraften frigörs till. Att en stor del av Nokias ingenjörer får jobb och lyckas skapa sig egna jobb är en sak. Men att stora mängder industriarbetare, som stuvare och pappersarbetare – som åtminstone till viss del jobbar som övervakare av processer de inte själva uppfunnit – skulle kunna göra samma sak är inte självklart.

I den här texten presenterar den lätt polemiserande journalisten fyra scenarion som Eva Österbacka, professor i nationalekonomi vid Åbo Akademi kort kommenterar. Slutklämmen är också journalistens och inte Österbackas.

1. Servicejobb

Om det för ett antal decennier sedan fanns en industri som skrek efter arbetskraft är det klart att vi inte lever i ett sådant decennium just nu. Och framtiden vi står inför ser inte heller ut att bjuda på sådana utsikter.

Vad tror du, Eva Österbacka, om utsikterna för framtiden?

– I någon mån kan utvecklingen av den så kallade gröna teknologin ersätta arbetsplatser genom att erbjuda nya jobb inom teknologiindustrin, men jag ser inte hur den skulle kunna göra det i någon stor utsträckning.

– Vi står nämligen inför samma strukturomvandling som vi stått inför sedan 1990-talets kris, men som aldrig blivit av. Vi har en relativt stor arbetslöshet och rätt mycket människor som inte har rätt utbildning för att få jobb, så var det även innan 2008. Och vi har hittills varit beroende av antingen skogsindustrin eller Nokia som anställt massor av människor. Nu har vi ingen kronprins som kunde ärva i sikte.

Eva Österbacka.

Och det är kanske lika bra att vi inte är beroende av en enskild industri, men vad som ska ske nu vet vi inte.

En utsikt som turnerats i bland annat dagspressen, säger att vi inom 30 år kommer att ha automatiserat bort eller utlokaliserat majoriteten av de jobb som i dag finns inom den kapitaltunga industrin och att vi istället kommer att få ett litet skikt mycket välavlönade kreativa teknologer medan resten av befolkningen kommer att syssla med service- och vårdjobb. Kan du kommentera den utsikten?

– Servicesektorn och den offentliga sektorn har vuxit kraftigt. Men åtminstone vad det gäller den offentliga sektorn har dess tillväxt nog kommit till vägs ände. Vi har inte råd att finansiera den. Särskilt sjukvården med dess bättre men dyrare vårdmetoder och mediciner slukar stora resurser.

– Problemet med servicejobb är att de för det mesta är låglönlade och ibland mycket dåligt betalda. Att fungera som städhjälp kräver ingen lång utbildning och kommer heller inte att betalas bra. Ett annat problem är att den del av servicejobben som vi inte gör över nätet på engelska eller andra världsspråk är jobb som vi bara kan göra åt oss själva inom landet och därför inte hämtar in något utländskt kapital. Och om välavlönade industrijobb ersätts med låglönlade servicejobb innebär det också att köpkraften sjunker – vilket å sin sida påverkar alla som säljer tjänster och varor, och lika direkt också mängden skattemedel staten kan samla in.

– Tack vare fackföreningarna har industriarbetarna från att arbetarrörelsen bildades lyckats få upp lönerna inom industrin. Servicebranschen, som kommit senare, har närmast försökt hänga med i löneutvecklingen, eller i varje fall försökt att inte bli för mycket efter. Industriarbetarna har kunnat bidra till att den allmänna lönenivån höjts genom att de haft nyckeluppgifter inom branscher där deras arbete bidragit till ett mervärde som direkt kan mätas. Samma sak gäller inte inom service-, vård- och sociala sektorn. Det finns ingen direkt prislapp på hur mycket en välmående människa är värd. Därför har dessa branscher inte heller samma möjlighet att kräva sin del av företagets inkomster. Och en stor del av allt arbete som utförs idag är svårsmåbart.

2. Kapital

En trend som pågått sedan 1980-talet är den som den franske ekonomen Thomas Piketty gjort globalt känd med sin nyutkomna bok *Le Capital au XXIe siècle* (*Kapitalet i det 21:a århundradet*): räntor och annan avkastning på kapital växer snabbare än den allmänna tillväxten. Piketty har, oklart med vilket allvar, presenterat fenomenet som en formel: $r > g$, där r står för avkastningen på kapital och g är den generella tillväxten.

Att premissen stämmer har Piketty bevisat (*Financial Times* hävdade att hans data inte var tillförlitligt – FT:s påstående sköts snabbt och effektivt ner av olika forskare). Förmögenhet koncentreras och är inte i rörelse i form av investeringar i nya företag, ny infrastruktur och så vidare. Att det gått så är en direkt följd av den skattepolitik som Ronald Reagan och Margaret Thatcher förde på 80-talet – det vill säga en mycket kännbar sänkning av beskattningen för den rikaste delen av befolkningen. Mätningar visar att den politiken, till skillnad från vad som påstods då, haft en negativ effekt på tillväxten. En hårdare beskattning på kapital och på höga inkomster har en utjämnande verkan som i sin tur visat sig ha en gynnsam effekt på tillväxten.

Vad tror du om Pikettys syn på kapitalet?

– Att det finns kapital är naturligtvis någonting mycket positivt. Och det finns många sorters kapital. Ett aktieinnehav är en form där kapitalet är investerat i innehavet av ett företag. Och beroende på företaget är det i förlängningen ett innehav av en verksamhet som bidrar med någonting till samhället – som produktionen av en vara eller tjänst som till sin natur bidrar med upprätthållandet eller skapandet av arbetsplatser. Ett annat form är riskkapital som kan sättas in i lovande företag som antingen ger avkastning i framtiden eller ifall företaget inte lyckas, ingen avkastning alls.

– Men ett problem som också uppstår i den här formen av kapitalinvesteringar är när aktieägarna inte är intresserade av något annat än tillfälligt och snabb avkastning av sitt investerade kapital.

3. Tekno optimism och den ändliga världen

Besparingar görs ibland för att tillfälligt få aktiekursen att göra ett ”glädjeskutt” genom att reducera kostnaderna maximalt, vilket ofta betyder att man avskedar så många arbetstagare som möjligt – men ett sådant agerande skadar ofta företaget och naturligtvis också nationalekonomin i längden. Den typen av rationaliseringar kan också göras för att etablera ett tryck på politiker, fackföreningar och arbetstagare för att omförhandla villkor.

Antagande: Även om rationaliseringar kan vara nödvändiga och görs för företagets överlevnad kommer dessa att ha effekter på samhället i stort – hur ställer sig nationalekonomer till den stora omställningen som du redan nämnde?

– Den stora omställningen vi står inför nu delar nationalekonomer och andra samhällsvetare. En del är övertygade tekno-optimister som

tror att vi kommer att uppfinna oss ur även denna kris för att fortsätta den eviga tillväxten. Andra säger att vi befinner oss i en finit värld där den totala mängden råvaror är begränsad och att den konsumtionsstil vi nu lever gör stor skada på planeten och helt enkelt inte är hållbar.

4. Visioner, eller bristen på dem

Det som kanske mer än något annat utmärker vår tidsålder är den allmänna visionslösheten inför framtiden. Om man jämför med hur världen såg ut för hundra år sedan då man drömde om automatiserade fabriker, landsvägar, järnvägar, flyg, och andra kommunikationer (till och med till andra planeter) är det svårt att se hur motsvarande drömmar för vart det lönar sig att investera kapital ser ut idag. Att drömma om en plattare TV är inte detsamma som att drömma om järnvägar som förenar nationerna och når ut till avlägsna byar. För att inte tala om utopismen som fanns på 1920-talet då man drömde om en tid då industrialiseringen avskaffat de tråkiga och farliga jobben så att vi alla skulle ha mera tid med litteratur, konst och idrott och annan uppbygglighet. Just nu verkar den politiska diskussionen snarare handla om hur man ska få igång tillväxten igen – som inte till obetydlig del bygger på konsumtion av produkter och tjänster som någon måste lära oss att vilja ha, till skillnad från saker vi verkligen behöver och som är nyttiga för oss, – och hur man med mer eller mindre förtäckta medel ska kunna tvinga folk att göra jobb ingen vill göra för att de är tunga, dåligt betalda och allmänt dåligt ansedda.

Hur ser du på det här?

– Det finns både en grön våg som försöker få igång en grönare och vettigare konsumtion, samtidigt som det finns en annan, minst lika stor trend som är den motsatta som går ut på att konsumera så mycket lyx som möjligt. Det är förstås viktigt att komma ihåg att det finns många människor, även i vårt land som inte har råd med varken gröna produkter eller lyx.

– Å andra sidan kan var och en också fundera på vad det är man tycker att man har råd med och vad man vill konsumera. Man har ett eget ansvar också. Lokalproducerad ekologisk mat är inte nödvändigtvis dyrare än den var förut om man relaterar till den relativa inkomsten. En hållbar tvättmaskin kostar inte mera än våra föräldrar betalade för sin. Behöver man så mycket kläder och nytt så ofta att man måste köpa kläder som är producerade av barn? Problemet är att om man tänker sig att man måste ha allt så ser vårt beteende också ut därefter.

Vad vill vi?

Hur hör det här resonemanget ihop med där vi började – det vill säga med det dyra arbetet och arbetsplatserna som försvinner till låglöneländer?

Ett sätt det kan hänga ihop på är att vi just nu i Finland befinner oss i ett skede där vi har en välutbyggd infrastruktur, en välutbildad relativt frisk befolkning, och i strängt taget med vilka mätare som helst mätt – en mycket rik stat. Vi befinner oss inte i en situation som existerade för bara några generationer sedan, då åkern bokstavligen måste kämpas fram ur kärret. Vi har tak över huvudet och möjlighet till mat på bordet åt alla: det kunde just nu finnas en möjlighet att tänka hur vi vill förvalta detta arv, och också radikalt tänka om vad vi vill med våra liv och vårt samhälle – ett tänkande som kunde leda till en form av levande i världen som inte koncentrerar sig på konsumtion av produkter som var och en vet att skapas på ett sätt som tar mera ur världen än de ger.

Om tanken på den möjligheten verkar naiv kan det vara skäl att fundera på varför den upplevs så. ♦

Sak och känsla styr valet

Det som avgör vilken kandidat du väljer att rösta på i ett val handlar inte bara om kandidatens ideologi och kompetens. Vare sig du vill det eller inte styrs du av en komplex kombination av dessa värderingar och emotionella faktorer, som hur kandidaten ser ut och vad du känner för personen.

TEXT & FOTO: KLAS BACKHOLM

Docenterna **Tom Carlson** och **Peter Söderlund** forskar i statskunskap vid Åbo Akademi. De berättar att valsystemet i Finland är ett av de mest kandidatfokuserade i hela Europa. Med kandidatfokuserat menas att partierna för fram enskilda kandidater som medborgarna får bekanta sig med och sedan välja mellan.

– Irland är det mest kandidatcentrerade landet i Europa. Där får man rösta på hur många kandidater man vill, och rangordna dem. Det är ingen skillnad på vilket parti kandidaterna kommer ifrån, säger Söderlund.

I de länder som istället har ett mera parti-fokuserat system väljer medborgarna enbart vilket parti man vill stöda.

– Indelningen mellan de två grupperna kandidatval och partival är förenklad. Partierna spelar ju alltid in i bakgrunden också i de system där man röstar på enskilda kandidater. Och vill man se på detaljer kring exakt vad som skiljer sig mellan länderna i Europa så är det en riktig djungel, säger Söderlund.

Men i Finland, där vi än så länge bara kan välja en enskild kandidat från ett visst parti, vad är det då hos väljaren som styr valet? Vad är det hos kandidaten som lockar? Frågan är förstås komplex, och vad det gäller väljarna är de till exempel olika i hur mycket kandidatens partitillhörighet styr själva valet.

– Bland väljarna är det ganska långt 50/50 nuförtiden. Femtio procent säger att de väljer utgående från kandidatens kvalitet och inte bryr sig så mycket om partitillhörigheten, och den andra hälften utgår ifrån att partiet är det viktigare, berättar Söderlund.

En annan central faktor är hur intresserad av samhället väljaren är. Tom Carlson berättar att väljare som inte är så intresserade av hur samhället ser ut till större del använder

sig av så kallade *information shortcuts*, alltså informationsgenvägar.

– Om man är litet lat och inte orkar sätta sig in i frågan ser man mera på kandidatens image, det här verkar vara en klok karl som kan få något uträttat, eftersom han är sådan väljer jag honom, förklarar Carlson.

– En person med större intresse för samhället ser däremot på en bredare mängd faktorer hos kandidaten. Denna typ av väljare är också intresserad av kandidatens image, men ser dessutom på flera andra faktorer som sakkunskap och så vidare, säger Söderlund.

Image ingen dålig sak

Carlson påpekar att det faktum att väljaren emotionellt fäster sig vid en kandidats image inte alls behöver vara något irrelevant, som man ska se ner på. Dels för att väljaren tack var den emotionella kopplingen får en genväg till ett val man själv är nöjd med, och dels för att imagen också ger väljaren ett hum om hur bra kandidaten i praktiken sedan ska kunna driva sin politik. Man borde alltså inte se image och sakfrågor som två motpoler.

Någon topplista på den ultimata image-strategin som en valkandidat borde använda sig av för att nå toppresultat kan de två statsvetarna inte ge. Visst är utseende och klädsel viktiga, men att enbart fokusera på saker som är kopplade till image är att förenkla för mycket. De flesta väljare ser i någon utsträckning också på kombinationen av image och kandidatens kompetens och vilket parti personen tillhör. Också de som är ointresserade av politik.

Det nyligen avslutade EU-valet bjöd på kandidater med en mängd mer och mindre lyckade kombinationer av sakfrågor och emotionell påverkan. Två röstmagneter var **Li Andersson** från Vänsterförbundet och

Mia-Petra Kumpula-Natri från Socialdemokraterna. Det är svårt att direkt jämföra kandidater just eftersom de alla erbjuder sin egen specifika mix av kompetens och image, men Carlson lyfter fram exempel från några av de officiella bilderna de två kandidaterna använde i valet.

– Vad det gäller bilden på Li, så bäst är ögonkontakten, att man känner förtroende och äkthet för kandidaten. Skulle det ha varit någon från Samlingspartiet skulle klädseln

De traditionella metoderna inom valjärforskningen kommer inte åt den emotionella biten, och man får de svar man ropar efter. Men modern neurologisk forskning visar att emotion och rationalitet går hand i hand. Det är till och med så att emotionella reaktioner kommer först och sedan sätter igång kognitiva reaktioner.

ha varit annorlunda. En läderjacka är inte vad alla politiker förväntas ha på sin valbild, någon signal kopplad till partitillhörighet vill hon nog sända ut med att inte ha på sig businessdräkten.

Båda forskarna är överens om att Andersson inte fick sina röster tack vare sin image, utan för att hon är en duktig politiker. Kumpula-Natris officiella bilder får inte ett lika gott betyg, trots att blicken nog är förtroendegivande också här.

– Hon klär sig mera halvformellt, bilden känns litet som att den kommit direkt från fotostudion – det känns litet konstlat på något sätt, funderar Carlson.

Enligt Söderlund var det i Kumpula-Natris fall den gedigna erfarenhet hon har som var avgörande för röstantalet, och han håller med om att de officiella bilderna känns stela. Och det som gör att vi väljare skapar en emotionell koppling till kandidaten är förstås inte enbart valaffischerna, utan en kombination av dem och en mängd andra intryck.

– Li Andersson är ett exempel på ett bra paket – ung, har en tydlig ideologisk profil, man har hört mycket om henne i medierna, och hon har varit klar och tydlig i vad hon tycker.

Akademiker förbiser emotioner

Carlson och Söderlund lyfter fram att akademikerna nog behöver se sig i spegeln vad det gäller att mäta emotionell inverkan på röstningsbeteendet. Inom valforskningen har man traditionellt sett lyft fram sakfrågornas betydelse väl mycket, och glömt bort att se på hur kandidatens image kan spela in. Sakfrågorna har setts som idealet och emotionell påverkan som något icke önskvärt – och därmed har ”banala” frågor som huruvida det att en kandidat var snygg inverkade på valresultatet lämnats bort.

– De traditionella metoderna inom valjärforskningen, stora enkäter, kommer inte åt den emotionella biten, och man får de svar man ropar efter. Men modern neurologisk forskning visar att emotion och rationalitet går hand i hand. Det är till och med så att emotionella reaktioner kommer först och sedan sätter igång kognitiva reaktioner, och man har gjort ett misstag i att separera dessa, säger Carlson.

Förändrar fokus politiken?

Men hur är det då, om vi går vidare från att se på hur kandidatens ideologi och image inverkar på valresultatet, och ser på de stora frågorna? Gör ett valsystem som fokuserar på enskilda kandidater att politiken i stort i landet ser annorlunda ut i det långa loppet, jämfört med sådana valsystem som har huvudfokus på att rösta på enbart partier? Egentligen vet vi rätt så lite om den saken idag, men Peter Söderlund har precis fått femårig finansiering från Finlands Akademi för att reda ut denna fråga.

– Jag har ramat in hela projektet med temat politikens personifiering – jag utgår från att hur kandidatfokuserat ett valsystem är kan vara en viktig förklarande faktor, och ska se på lång sikt vad som har hänt över tid i länder med olika system.

Det nya projektet har två steg – det första är att kartlägga och förklara vilka partisystem som egentligen finns i Europa, alltså att ta sig igenom den djungel av varianter för att rösta som vi nämnde ovan. Det andra steget är att se på vars och ens individuella valbeteende.

Söderlund planerar att studera valsyste-men i Västeuropa från 1960-talet och framåt, och Östeuropa med start från 1990-talet. De stora frågorna han vill försöka svara på är om kandidatcentrering är bra eller dåligt, alltså om det leder till till exempel högt eller lågt valdeltagande, att alla partier koncentreras mot mitten eller alternativt polariseras mot höger eller vänster, och andra utvecklingstrender på lång sikt. Men de resultaten får vi alltså återkomma till.

Slutligen då, om de två statsvetarna vid Åbo Akademi själva får välja, är det kandidat- eller partisystem som de föredrar? Både Söderlund och Carlson lutar starkt åt ett kandidatcentrerat system, med fler valmöjligheter än i dagens Finland.

– Skulle det inte vara bra med flera personröster? Det kunde vara fräschtt att ha möjlighet att säga att jag kan tänka mig att stöda de här två eller tre kandidaterna, inte bara en, funderar Peter Söderlund. ♦

Peter Söderlund och Tom Carlson.

Evolutionens roll i psykologin

Efter intervjun med filosofen Hannes Nykänen i förra numret av *MfÅA* – där Nykänen gav en ordentlig bredsida till den metafysik som ofta smusslas in i det som föreställer seriös empirisk vetenskap, särskilt när det gäller berättelser om evolutionen – låter vi Jan Antfolk, doktor i psykologi och doktorand i filosofi förklara på vilket sätt evolutionsteorin är användbar inom psykologin.

TEXT: MARCUS PREST

För den oinvigde förefaller evolutionsteorin lätt kunna användas som en förklaring på vilka fenomen som helst, särskilt inom evolutionspsykologin – och alldeles särskilt när evolutionspsykologiska rön citeras i massmedia. Alla upptänkliga beteenden verkar kunna inordnas i en tes om att beteendet handlar om artens överlevnad, en anpassning till omständigheter eller så är det fråga om en anomali/störning. Hit ryms allt från kärlek, märkliga lustar, egoistiskt beteende, pianospelande, sinne för dataprogrammering och att offra sig för någon. Det verkar inte gå att uppfinna exempel som inte skulle rymmas in i evolutionsteorin, eller ett exempel som skulle falsifiera den – vilket gör att man kan slänga in den som en skenbar förklaring, och få det att se ut som om man förstått något – utan andra krav på vetenskaplighet än att hitta ett sätt att få fenomenet man beskriver att platsa in i en berättelse om beteendets roll i kampen för artens överlevnad.

MfÅA träffar Jan Antfolk, doktor i psykologi och doktorand i filosofi vid Åbo Akademi, för att försöka få lite klarhet i ämnet. En viktig poäng som Antfolk turnerar genom intervjun och explicit serverar mot slutet är att evolutionsteorin naturligtvis kan missbrukas, men att det samma gäller för alla metateorier. En förlängning av den poängen är att man måste hålla i huvudet vilken typ av förklaring evolutionsteorin bidrar med: den ger svar på hur en mekanism kan ta sig i uttryck, och hur den historiskt kan ha uppstått. Men ur den empirin följer till exempel ingen automatisk uppmaning, det vill säga att man från att något *är* på ett visst sätt kan härleda hur något *bör* vara (Humes lag) – vilket är en elementär regel men som ändå ofta och brett missbrukas utan man nödvändigtvis märker det.

Jan Antfolk, kan du kort beskriva hur evolutionsteorin hör ihop med psykologin?

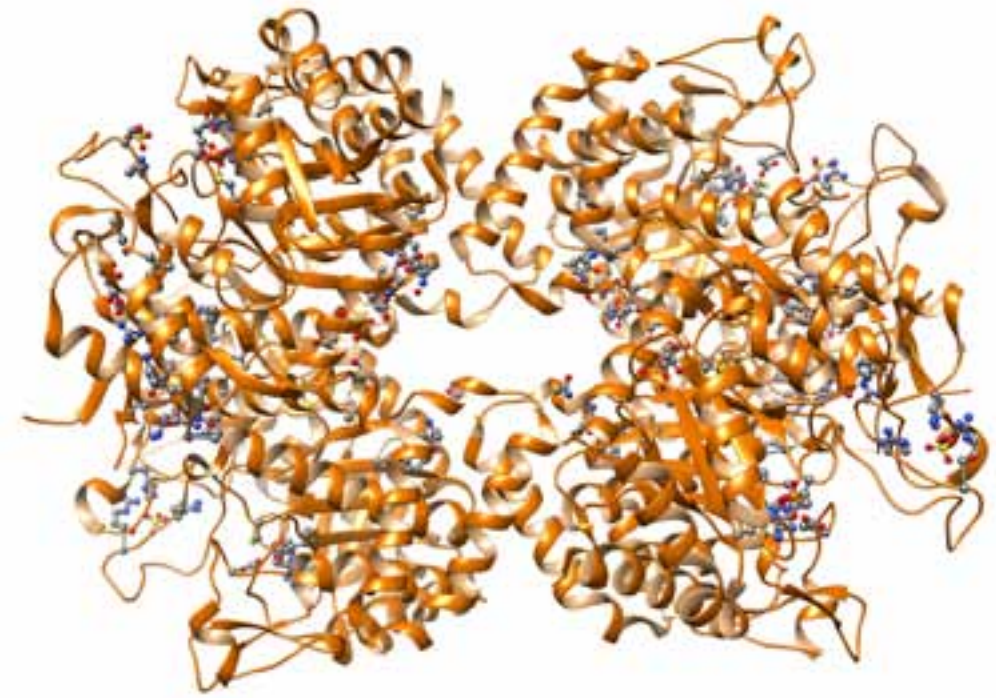
– Både inom biologin och förstås inom psykologin, som inte ligger så långt ifrån biologin, är det väldigt svårt att bevisa att något är en adaptation. Men som vetenskaplig teori är evolutionsteorin synnerligen vältestad och välbevisad. Det finns få saker som vi vet så mycket om som evolutionen.

– Om vi börjar med biologin: vi vet mycket om generna och hur de sprider sig i en population. Vi vet också en hel del om hur de påverkar olika fenotyper. En fenotyp kan löst sägas vara effekten av generna, till exempel en människas längd eller ett reaktionsmönster. Ibland kan man bevisa att fenotyper är adaptationer, det vill säga, att de uppstått eftersom de har en nettofördel på reproduktionen för de organismer i vilka de funnits, eller finns i.

– Inom biologin finns två alternativ som förklaringsmodell för hur en gen spridit sig i populationen. Det ena är en slumpmässig variation eller *random drift*. Den grundar sig på att det hela tiden uppstår mutationer. De flesta mutationer har en negativ effekt på genernas förmåga att sprida sig i populationen, men ibland sprids neutrala mutationer i alla fall av en slump vidare. Det andra alternativet är att genen medför en reproduktiv fördel och att den just av denna orsak ökat i populationen. Fenotyper kan alltså uppstå som en följd av slumpen, eller som ett resultat av att de medfört vissa fördelar. Fenotyper kan också vara produkten av bieffekter. Ett sådant exempel är naveln. Naveln i sig har ingen funktion, men är en bieffekt av navelsträngen, som är nödvändig för att tillföra fostret näring. Inom psykologin kan det vara svårt att skilja på fenotyper som beror på slumpen, att de medfört en fördel, eller att de är bieffekter.

– I vissa situationer där man kan påvisa att en fenotyp är en adaptation, det vill säga att de genvarianter som ligger bakom den medfört fördelar framom andra genvarianter. Från biologin kan man låna ett exempel som ögat och dess funktion. Varje enskild ökning i ljuskänslighet för en cell medför fördelar jämfört med motsatsen. På så sätt har de mutationer som lett till ökad ljuskänslighet spridit sig genom adaptation. Ögon, som uppstått igen och igen, är sannolikt inte resultatet av en slump. Inte heller verkar det gå att förklara ögonens uppkomst som en bieffekt.

– Inom psykologin är de dock betydligt svårare att visa på att ett fenomen är en adaptation. Är kärleken till våra barn en adaptation? Visst, det verkar ju vara tänkbart att de beteenden som kan följa ur kärlek ger ens barn, som med femtio procents sannolikhet bär på ens gener, bättre överlevnadschanser än de beteenden som följer ur likgiltighet.

Men en sådan observation är i sig inget bevis för att kärlek är en adaptation. Barnbidrag förbättrar kanske livet för barn, men det vore absurt att påstå att barnbidraget är resultatet av biologisk adaptation. Tyvärr ser man ändå den typen av evolutionspsykologiska förklaringar i studier som inte behöver evolutionspsykologiska förklaringar. Man forcerar in fenomenet i en evolutionär berättelse.

Hur skiljer man en sådan forcerad förklaring från ett vettigt bruk? Med vilka kriterier?

– Om man säger så här: största delen av science fiction-litteraturen är skräp. Men det betyder inte att all sci-fi är skräp. Man behöver bara läsa två sidor i en sci-fi-roman för att märka om den är dålig eller om den kan vara värt något. Detsamma gäller för evolutionsteoretisk forskning. Det finns orsaker till varför kärlek men inte barnbidrag kan ges en evolutionär förklaring. Det finns till exempel en koppling mellan gener och kärlek, även om tanken på möjligheten att operationalisera och mäta kärleken är en annan diskussion. Men det finns knappast någon koppling mellan gener och barnbidrag. Vidare har den genvariant som ökar kärleken till ens barn en evolutionär fördel över en genvariant som minskar den.

– Det är lätt att upptäcka när någon helt enkelt inte vet vad den skriver om. Det finns fall där en forskare försökt få in sin forskning i något annat ämne, misslyckats, och i stället anpassat sin text så att den går att inordna i något evolutionsbiologiskt eller psykologiskt. Det blir naturligtvis inte vetenskap av sådant, men det kan gå igenom i alla fall, om granskarna inte heller vet vad seriös evolutionsteoretisk forskning är.

– Ett kriterium för vettig evolutionspsykologisk forskning är sådan där den evolutionspsykologiska teorin är den mest parsimoniska förklaringen, det vill säga den bästa förklaringen som finns till hands när man tillämpar *Ockhams rakkniv* och försöker få den enklaste möjliga förklaringen på ett fenomen.

Kan du ge ett exempel?

– Blodfobi. Det är inte bara vilken som helst rädsla. Det är en rädsla för något som det kan vara bra att vara rädd för. Det är bra att vara rädd

Ett kriterium för vettig evolutionspsykologisk forskning är sådan där den evolutionspsykologiska teorin är den mest parsimoniska förklaringen, det vill säga den bästa förklaringen som finns till hands när man tillämpar Ockhams rakkniv och försöker få den enklaste möjliga förklaringen på ett fenomen.

för att blöda mycket. Här har vi redan etablerat en överlevnadsfördel. I den fobiska situationen sjunker dessutom blodtrycket och det kan göra att man blöder mindre. Det här är ingen medveten process och här tycker jag att det är ganska svårt att hitta icke-evolutionära förklaringar som är parsimoniska.

Det verkar finnas ett varför som utgångspunkt i det sättet att angripa ett problem – alltså att det finns en överordnad orsak till varför något fungerar som det fungerar. Poängen är: riskerar vi inte att hamna i ett metafysiskt ”varför” – alltså att man läser in en avsiktlighet i de empiriska data man har fått till hands?

– Det är en utgångspunkt, ja. Det finns alltid ett *varför* och ett *hur* i den evolutionspsykologiska teorin. Men av den orsaken är inte evolutionsteorin *teleologisk* (*målinriktad/Red.*). Det finns inget slutmål. Här görs det massvis med misstag och forskare använder språkbruk som får det att verka som om evolutionen visste vart den är på väg, och att den *medvetet* styr sig själv mot ett slutmål. Det är givetvis nonsens. I evolutionen är ett fenomen resultatet av tre komponenter: *variation*, *ärflighet* och *differentiell överlevnad*. Processen saknar ändamål även om den kan ge upphov till fenomen som är oerhört precisa och som i sig är ändamålsenliga. Man kanske kan säga att termen ”varför?” används lite löst här. Det är snarare fråga om ett historiskt ”hur?”. Hur har ögat utvecklats under vår evolution och vilken fördel har ögat gett?

– Men om man till exempel tittar på hjärnan finns det väldigt få som på allvar tror att hjärnans struktur inte skulle ha en betydelse för vårt beteende och tänkande. Vi är ganska säkra på att hjärnan åtminstone medierar mycket av vårt beteende. Det finns då evolutionära drivkrafter bakom hjärnans funktion. Vi vet att hjärnans byggstenar formas av proteiner som i sin tur kodas av gener. Vi kan se skillnaden på en individs och andra individers hjärnor – det går att mäta. Vi vet till exempel att schizofrena individers hjärna skiljer sig från normen, samma gäller autistiska personers hjärna. Och väldigt få tror som sagt att sambandet mellan hjärnans morfologi hos schizofrena och autister, och beteendet hos dessa personer, är slumpmässigt.

Vad betyder en sådan förklaring för psykologin? Jag menar förutom att man kan se att den autistiska eller schizofrena har en viss struktur på hjärnan, den beskrivningen låter närmast medicinsk – var kommer psykologin in?

– Psykologer är, eller bör vara, experter på att mäta och förstå de behaviorala (*beteendemässiga* /*Red.*) komponenterna av ett fenomen. Dessa behaviorala komponenter är centrala. Vi skulle inte säga att någon lider av schizofreni eller autism enbart på basis av en bild av deras hjärna om de behaviorala komponenterna saknas. Vi definierar fortfarande dylika fenomen utgående från ett psykologiskt perspektiv. Vid brott är det faktum att benet är brutet själva kriteriet för att beskrivningen ska vara korrekt. Det behövs inget annat. Vid psykiatriska eller psykologiska fenomen är situationen annorlunda: vi måste veta något om individens egen upplevelse. Vi måste observera ett beteende. Man kan göra ett tankeexperiment. Anta att fem procent av befolkningen har en avvikande struktur i hjärnan. En psykolog är intresserad av om den avvikande strukturen påverkar tänkandet och beteendet.

– Det här är också något som det är vanligt att man missförstår. Att föröka sig är givetvis en adaptiv sak och det är sannolikt att vår vilja till sex och vår vilja att få barn i någon mån är en konsekvens av detta. Men sällan tänker väl någon på krogen att den ska göra ett försök att sprida sina gener med den till synes mycket genetiskt kompatibla individen på dansgolvet. Inte heller tror jag att det är många som tänker att de ska skaffa barn för att det medför reproduktiva fördelar. Man har sex och skaffar barn av helt andra motiv. Kanske kan man säga att våra gener bryr sig mer om oss än vad vi bryr oss om dem.

Vad betyder det?

– Det handlar kanske främst om vad man är ute efter att förklara. Vill man förklara de rationella motiven bör man säkert hålla sig till en lämplig fenomenologi. Men vi vet också att rationella motiv inte alltid är de sanna orsakerna till ett givet beteende. Ofta verkar de motiv som en individ uppger och individens beteende inte hänga samman. Då kan man som Freud försöka skapa en alternativ tolkning av motiven, eller så kan man gå med på att rationella, upplevda motiv inte alltid orsakar beteenden, och att beteenden kan ha helt andra orsaker än något som går att förklara rationellt.

– Samtidigt är det viktigt att inflika en kritik mot övertro på genetisk determinism. Vi är mycket adaptiva varelser. Vi är bra på att ta in och tolka information, vi är inte statiska organismer. Vi är väldigt bra på att lära oss. Språkinläring, till exempel. Människan har en väldigt starkt utvecklad förmåga att lära sig språk jämfört med andra primater och vilket språk vi lär oss är inte förutbestämt.

– När det gäller våra beteendemönster som art finns det förklaringsmodeller som rör sig mellan polerna socialkonstruktivism och evolutionsteori. Båda modellerna har ett förklaringsvärde. I vissa fall förklarar den ena modellen ett fenomen bättre, ibland den andra.

– Sedan finns det också en ganska olycklig uppfattning om *nature versus nurture* där man tror att evolutionen bara förklarar en slags slut-

Jan Antfolk. Foto: Nicklas Hägen.

giltig och orubblig tendens och att allt som formas av omgivningen ligger bortom evolutionär teori. Denna tanke är mycket besynnerlig för den som till exempel odlat en krukväxt och sett att växtens gestalt beror på vilket frö man sått, men också på om växten ställts i solljus eller skugga, och om den fått för mycket eller för lite vatten. I själva verket har evolutionspsykologin åtminstone sedan **Westermarck** försökt förklara fenomen som en funktion av både omgivning och instinkt.

Hur ser ett exempel på socialkonstruktivism ut?

– Till exempel utgår den kända Westermarckhypotesen, kanske världens mest kända evolutionspsykologiska hypotes, från att vi inte kan ha genetiskt betingad ovilja mot att ha sex med våra familjemedlemmar. Hypotesen menar att vi först måste förstå och lära oss vem som är ett syskon. Sedan kan detta få följden att jag känner mig ovillig att ha sex med henne. Denna psykologiska mekanism hänger helt på inläring. Insikten är om något den svagare komponenten i det här fallet. Men visst verkar det som att det går rätt automatiskt, utan speciella överväganden, att utveckla aversionen. Så det kan vara så att det också finns en instinkt bakom det hela. Men andra förklaringar har nog ännu inte helt falsifierats.

– Med detta vill jag understryka att evolutionspsykologin ser social interaktion som något oerhört viktigt. Samtidigt vill jag också säga att även om det utifrån kan förefalla som om evolutionsteorin lätt kan användas till att svälja alla möjliga fenomen kan man tänka på hur det är med andra metateorier. Till exempel Freuds teorier som ofta reducerar allt till sex. Och för att alls kunna jobba med Freuds teori på allvar måste man svälja en massa premisser – som man med rätta kan vara kritisk mot. Den freudianska metafysiken kan inte falsifieras. Men det betyder inte att man inte skulle få syn på något genom den av Freud inspirerade socialdynamiken. På samma sätt är det med evolutionsteoretisk psykologi. Genom ett gott bruk av den får man i bästa fall syn på en del saker som man annars skulle missa.

– Personligen är jag inte intresserad av att testa eller bevisa evolutionsteorins värde. Det har mycket skickliga biologer redan gjort och det gör de fortfarande. För mig är evolutionsteorin användbar då jag utgående från den kan få hypoteser som jag sedan kan gå ut och testa, och därigenom upptäcka saker som jag annars helt säkert skulle ha missat. ♦

Lisbeth Salander. Foto © Universal Sony Pictures Home Entertainment Nordic AB.

Den nordiska kriminallitteraturen framställer de nordiska miljöerna i ett nytt ljus. Trots att det nya ljuset ofta är påtagligt mörkt har det bidragit till att ett förnyat intresse för platserna som skildras i litteraturen väckts. Intresset visar sig bland annat i att turister som inte tidigare haft någon relation till platsen eller landet som behandlas i fiktionen infinner sig för att få följa hjältens fotspår.

TEXT: MARCUS PREST

På ort och ställe

Stieg Larssons *Millennium*-serie är den fiktiva skildring som haft den största effekten på Sverigebilden av den senaste tidens fiktiva berättelser.

Joakim Lind, som vid Handelshögskolan vid Åbo Akademi forskar i kopplingen mellan fiktiva berättelser och platserna där de utspelar sig på, har innan han påbörjade sitt doktorandarbete gjort en undersökning för Svenska Institutet på vilken effekt Millenniumserien haft på bilden av Sverige.

Den generella slutsatsen är att Millenniumserien nyanserat bilden av Sverige och gjort Sverige mera tillgängligt för utlänningar och utländska journalister. Bland annat franska journalister har varit glada åt att den traditionellt något stereotypa bilden av ett självgott folkhem nu har getts en berättelse som gör det möjligt att prata om Sverige och landets utmaningar på ett bättre sätt. Även om Millennium är fiktion speglar berättelsen känsliga frågor från landets efterkrigstid. Man säger att berättelserna fungerat terapeutiskt.

– Anledningen till att nordisk kriminallitteratur fungerar så bra hänger antagligen också ihop med kontrasteffekten som berättelserna ger till den stereotypa bilden av välordnade och välfungerande samhällen utan några större sociala problem. Att slänga in kriminalitet och mord i dessa miljöer ger effekt, säger Lind.

Stieg Larsson var en undersökande journalist med stort engagemang mot främlingsfientlighet och sociala problem. Lind menar att det är intressant att det är först när han klädde bilden av Sverige och de frågor som var viktiga för honom i ett fiktivt format som han fick störst effekt för sitt engagemang.

Joakim Linds avhandling koncentrerar sig inte enbart på Millennium. Fenomenet han undersöker gäller populär fiktion överlag och kopplingen till platserna fiktionen skildrar. Dit hör även många berättelser som förknippas med verkliga platser i världen som ändå inte behöver ha någon direkt *verklig* koppling till platsen. TV-serien *Game of Thrones* (se förra numret av *MfÅA*) har till exempel gett vissa platser i Kroatien uppmärksamhet, trots att världen som skildras i *Game of Thrones* enbart existerar i fiktionen.

– Om berättelsen är helt och hållet fiktiv, en helt konstruerad värld eller inte, verkar inte spela någon roll i hur den genererar intresse för en plats. I Millenniumserien skildras i den underliggande handlingen verkliga problem och verkliga platser. *Sagan om ringen* skildrar däremot en påhittad värld, men tack vare filminspelningarna har Sagan

om ringens värld börjat förknippas med Nya Zeeland, vilket gett Nya Zeeland en massa uppmärksamhet och nya turister.

Kopplingen mellan Sagan om ringens värld och Nya Zeeland är numera stark, så stark att tankarna på att spela in *Bilbo*-filmerna, som utspelar sig i samma värld som Sagan om ringen, på en annan plats väckte ett ramaskri. Man hävdade att Bilbo och **JRR Tolkien**s verk självklart ska utspelas på just på Nya Zeeland.

– Det går inte att säga vad det är för slags berättelser och filmer som ger effekter på besökare. En förutsättning för en större effekt är så klart att berättelsen når en stor publik – och att en plats är identifierbar. Sen behöver inte filmen visa den plats som skrivs i manus. Som till exempel *Star Wars* som inspelades i Tunisien, Norge, och andra ställen. Det finns också exempel på hur en film spelas in på en plats men skildrar en annan icke-fiktiv plats – vilket kan ge turister till både inspelningsplatsen och platsen i berättelsen.

Generellt är all exponering positiv

Ett exempel på ovanstående och de oförutsägbara effekterna av en film är *Borat* som påstod sig utspelas i Kazakstan (i själva verket i byn Glod i Rumänien). Till att börja med tog kazakstanska myndigheter avstånd från filmen eftersom den kunde tänkas förlöjliga den kazakstanska kulturen. Men efter att filmen väckt stor uppmärksamhet för landet, bland annat ökade turistvisumansökningarna tiofalt, svängde myndigheterna och försökte istället utnyttja intresset. Ett annat fall är staden Forks i Washington i nordvästra USA som lär ha varit oförberedd på turismanstormningen efter *Twilight*-berättelserna. Antalet turister ökade från 10 000 till drygt 70 000 för några år sedan.

– Det finns ett ökande intresse från kommuner, regioner och näringsliv för film- och litteraturturism, men effekterna man pratar om är ofta anekdotiska. De hänvisar ofta till en väldigt liten avgränsad plats och då är det klart att man kan ange stora effekter. I mitt projekt vill jag bidra till en ökad förståelse av relationen mellan en berättelse – en fiktion – och platsen. I min empiri kommer jag att utgå från populärkulturella fenomen där berättelsen genom en bok eller film kan antas ha gett värden för platsen och regionen, genom att exempelvis ha påverkat uppfattning om platsen, och eller bidragit till en ekonomi.

– Jag vill egentligen inte använda begreppet *place branding*, för att det antyder att det skulle finnas ett aktivt och medvetet arbete i att koppla vissa platser till fiktiva berättelser.

Tjolöholms slott, söder om Göteborg, hade en framträdande plats i **Lars von Triers** film *Melancholia*.
Foto: Thomas Carlén, www.tjoloholm.se

Restaurang Apoteket i Åbo, känd från **Reijo Mäkis** böcker om privatdetektiven Jussi Vares och filmerna om honom.
Foto: Marcus Prest.

Lind säger att de exempel där platsen alltför tydligt lyser igenom som marknadsföring nästan alltid misslyckas – det vill säga i de fall där man skrivit en berättelse om platsen ”på beställning”.

– Men det finns undantag, eller åtminstone fall där det finns ett värde för platsfrämjaren att involvera sig tidigt i projektet: exempelvis *Bron*, *Gagnam style*, *Hitta Nemo* och *Sagan om ringen*. Andra goda exempel är **Woody Allens** filmer i olika europeiska städer. Jag kan tycka att Rovaniemis arbete med *The Official Hometown of Santa Claus* i sin varumärkesplattform är ett bra exempel på där fiktionen lyfts in i arbetet med platsens varumärke och som ger både turister och andra ekonomiska effekter.

– Generellt verkar all exponering vara positiv. Det är svårt att komma på några exempel där exponeringen skulle ha fått en negativ effekt. *Hotel Rwanda* är kanske ett sådant, men då är, eller var Rwanda knappt ett ställe man velat besöka som turist för tio år sedan.

Vad fungerar?

Det är också skillnad på hur man försöker utnyttja de fiktiva berättelserna. Joakim Lind menar att Ystad och Skåne gjort ett elegant arbete med att koppla an till **Henning Mankells** Wallanderberättelser.

– Något ska man göra, men det är viktigt att det inte är för mycket. Det får inte bli någon överdriven exploatering. Mankell har också varit noga med att man inte gör det. *Bron* är klockren för den berättelse och de berättelser som Öresundsregionens främjare vill berätta – dessutom i *scandi-crime*-kläder. Om det finns en dialog mellan författare och regionala intressenter där så kan det vara ett av de bästa exemplen på goda samarbeten.

– Filmer och litteratur påverkar oss individuellt. Jag är till exempel stort fan av **Lars von Triers** filmer och besökte inspelningsplatser i västra Sverige. Då besökte jag bland annat Tjolöholms slott, strax söder om Göteborg, som var inspelningsplats i Triers *Melancholia*, ett besök som jag för övrigt rekommenderar.

Vilka berättelser som fungerar, och varför fiktion fungerar så betydligt mycket bättre än dokumentärer, är också enligt Lind svårt att säga. En berättelse som löst taget arbetar i samma tonfall som Millennium-trilogin är *Lilja Forever* som knappast gett Sydsverige eller Estland någon uppmärksamhets- eller turistboom.

–Varför den fiktiva personen Lisbeth Salander fungerar som hon gör är svårt att sätta fingret på, klart är dock att både berättelsen om henne och karaktären själv fungerar som en slags personifikation av tiden efter millennieskiftet och fungerar både som en representation av Sverige och av universella frågor som handlar om allt från jämställdhet och våld mot kvinnor, till frågor om de samhällen vi medverkar till att skapa.

Lind säger att karaktären Lisbeth Salander är laddad med symbolik, ett slags fågel Fenix som passar väl in ett postindustriellt och postmodernt Sverige. Det har också att göra med den politiska laddningen i berättelsen. Stieg Larsson var en socialdemokrat med socialdemokratiska värderingar. Han visar hur myndighetspersoner hamnat snett och utnyttjar Lisbeth Salander, han visar på Sveriges nazistiska förflutna, och annat.

– Det han visar är ett slags socialdemokrati där individerna igen måste ta ansvar och inte blint lita på myndigheterna. Varför det fungerar som det gör, varför berättelsen får ett sådant internationellt genomslag, och varför den genererar det intresse för Sverige och Stockholm som den gjort är naturligtvis svårt att svara på, men Stieg Larssons eftermäle som speglas och tolkas genom Millennium och omvänt har säkert förstärkt intresset för varandra. Författaren och hans berättelse i en dans där även platsen, Stockholm, Sverige och Norden finns med. ♦

Joakim Lind

Joakim Lind är PR-chef och medieanalytiker på Cloudberry Communications AB baserat i Stockholm. Han har studerat *place branding* för hur fiktionsfilmer och litteraturen påverkar platser som fiktionen refererar till, bland annat på uppdrag av Svenska Institutet.

Lind är utbildad samhällsvetare och har tidigare arbetat med omvärldsanalys och utbildning. De senaste tio åren har han arbetat som varumärkes- och PR-konsult med fokus på place branding och destinationsmarknadsföring. Han har också arbetat med flera analyser utifrån filmturismrelaterade projekt utifrån till exempel *Wallander*, *Millennium* och *Inga Lindström*. Joakim Lind kommer att driva sitt forskningsprojekt vid Åbo Akademi parallellt vid sidan av sitt ordinarie arbete.

Länkar

Artikel om Sverige, filmturism, och Millenniumfilmatiseringarna:
www.thelocationguide.com/blog/2011/09/sweden-considers-film-tourism-value-ahead-of-david-fincher%E2%80%99s-girl-with-the-dragon-tattoo/

Artikel om engelsk stad som ändrat namn till namnet på en ort i Game of Thrones:
www.huffingtonpost.co.uk/2014/01/07/kings-langley-game-of-thrones_n_4553653.html

Artikel som beskriver hur delar av San Fransisco förvandlades till Batmans Gotham City:
www.dailymail.co.uk/news/article-2507890/Batkid-San-Francisco-transformed-Gotham-City-today-grant-year-old-cancer-victims-wish-Batman.html

TOVE JANSSON-UTSTÄLLNING I ÅA:S HUVUDBIBLIOTEK

I ÅBO AKADEMIS huvudbibliotek ordnas utställningen "Vad gör man med en snäcka om man ej får visa den", som lyfter fram Tove Janssons barn- och bilderböcker i original och i översättning samt hennes övriga skönlitterära produktion. Biografier samt exempel på forskningslitteratur om Jansson ingår också. Ur handskriftssamlingarnas Tove Jansson-samling exponeras ett urval brev, manuskript och skisser samt inhemsk och utländsk beundrapost med barnteckningar. Vid sidan av Tove Jansson som författare ges exempel på hennes mångsidiga verksamhet som illustratör, bildkonstnär, skämttecknare och serietecknare. En glimt av hennes arbetssätt och verkens utvecklingsprocess från koncept och skiss till den slutgiltiga publikationen kan skönjas i ma-

nuskripten som består av olika text- och bildversioner. Tove Jansson-samlingen vid Åbo Akademi bibliotek innehåller, vid sidan av manuskript till hennes publikationer, över 3 600 beundrabrev och teckningar avsända mellan åren 1946 och 1988 från inhemska och utländska beundrare. Avsändarna är för det mesta barn och ungdomar men det finns även vuxna skribenter. Ibland finns konceptet till Tove Janssons svarsbrev bifogat. Tove Janssons korrespondens består av trettio brev och postkort med illustrationer, sända under studieåren 1933–1936, från Jansson till väninnan Elisabeth Wolff (1913–1967), dotter till bildkonstnären och konstkritikern Sigrid Schauman (1877–1979).

Foto: Pia Södergård.

Utställningen finns i Åbo Akademi's huvudbiblioteks entréhall (Domkyrkogatan 2–4, Åbo) 21.5–15.9.2014. Öppettider i juni: må 9–18, ti–fr 9–16; juli: må–fr 11–15; augusti: må 9–18, ti–fr 9–16 och september: må–to 8.15–20, fr 8.15–17, lö 11–15.

DOMUS KLART FÖR UTHYRNING I HÖST

EN TOTALRENOVERING av bostadshuset Domus A på Biskopsgatan 15 i Åbo pågår som bäst. 40 nyrenoverade hyreslägenheter står klara för inflyttning inför studiesteren i början av september 2014. I det nyrenoverade Domus finns sammanlagt 10 tvåor (31–33 m²) och 30 ettor (16–26 m²). Samtliga lägenheter är försedda med badrum och minikök. Bottenplaner och bilder kan hittas på Stiftelsens för Åbo Akademi webbplats www.stiftelsenabo.fi. Med tanke på byggnadens läge och lägenheternas storlek torde Domus A vara ett intressant alternativ för både till exempel studerande och forskare. Uthyrningen och förhandsreserveringen av lägenheterna har inletts. För närmare information, vänligen kontakta stiftelsens fastighetsassistent **Mikaela Funck**, tfn: 020 786 1418, mikaela.funck@stiftelsenabo.fi.

SAMARBETE ÖVER HAVET HAR RESULTERAT I BOK

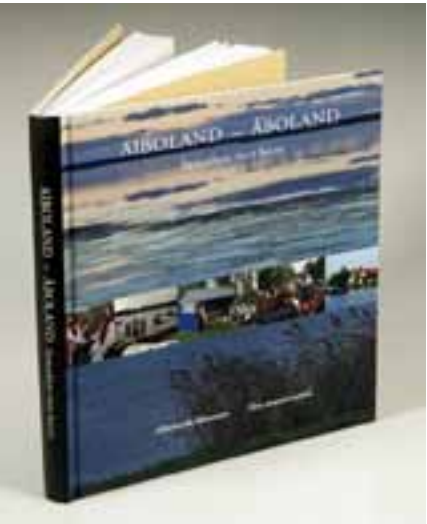
PROJEKTET AIBOLAND ÅBOLAND har, med understöd av Svenska kulturfonden, åren 2012–13 verkat för att befrämja samarbetet mellan det estlandssvenska området Aiboland med Hapsal som huvudort och det svenska Åboland. Projektet avslutas med en publikation *Aiboland – Åboland. Samarbete över havet*, som utkommer i maj i år. Publikationens bärande tanke är att visa på likheter och olikheter i folkkulturen på vardera området. Redaktörer är **Solveig Sjöberg-Pietarinen** och **Martti Puhakka**.

Medverkar gör bland annat **Maria Ekqvist**, alumn från Åbo Akademi, som skriver vardera om folkligt dräktskick och folkdräkter.

Språket behandlas av två filologer från Åbo Akademi: **Ing-Marie Loman** och **Ludvig Forsman**. Den förra låter några bönder från 1850-talets Nuckö komma till tals genom att presentera en anteckningsbok ur Åbo Akademi's Handskriftssamlingar.

Den senare gör en jämförelse av folkspråket i Nagu och i Gammalsvenskby i Ukraina, dit den svenska befolkningen på Dagön förvisades 1781.

Boken är rikt illustrerad med bilder både i färg och svartvitt. Antal sidor 194.

I höst (2014) är det 70 år sedan största delen av den svenska befolkningen vid Estlands kust (Aiboland) flydde till Sverige.

Boken kan köpas i present-butiken Hantvärkki på Klosterbacken, bokhandeln i Brinkkalahuset, Luckan och Kansallinen Kirjakauppa i Åbo samt i Aibolands museum i Hapsal. Pris 25,00 €.

TAGE KURTÉN

Rektoratet vid Åbo Akademi

När det här publiceras har ansökningstiden för rektoratet vid Åbo Akademi 2015–2018 gått ut. Annonsen (ÅU 15.5, Hbl 16.5) signalerar att styrelsen kan förlänga ansökningstiden och till och med söka kandidater utanför de sökandes krets. Därmed är en fortsatt diskussion kring vad som är viktigt när rektor för Åbo Akademi utses meningsfull. Styrelsen väljer rektor. Som ordförande för universitetskollegiet vill jag anlägga några synpunkter. Tankarna nedan är mina egna. Men jag tror att jag fångar in en rätt bred opinion. Rectorsvalet aktualiserar både innehållsliga synpunkter kring visioner och strategi, och mera formella frågor kring maktfördelning. Jag koncentrerar mig på det senare. I kollegiet har vi ett flertal gånger lyft fram behovet av en öppen kommunikation och av att alla känner sig delaktiga i beslut som berör dem. Statsmakten ville troligen med den nya lagen skapa förutsättningar för starka rektorer med en självständig position. Man har lyckats rätt väl. Det gäller också Åbo Akademi. Frågan är om det varit lyckat. Rektor vid Åbo Akademi har idag en position där många beslut med vittgående följder kan fattas av honom utan att han behöver beakta andras synpunkter. Därmed kan det lätt uppstå motsättningar mellan "styrande och styrda". Det finns två sätt att motverka alltför stora spänningar. Inom ramen för existerande regelverk kan ledningen själv vara lyhörd. Regelverket kan vidare utvecklas så, att ingen part inom samfundet har möjlighet att på egen hand fatta beslut med vittgående konsekvenser. Åbo Akademi's förvaltningsinstruktion har befast idén om en rektor med mycket självständig beslutsmyndighet. Det enda organ med rätt att begränsa rektors makt är styrelsen. Denna har hittills vanligen gett rektor rätt stor frihet. Inom ramen för de stora befogenheter som rektor har, kan hen förstås arbeta på ett sätt som väcker, inte bara styrelsens, utan också samfundets förtroende. Vid ett universitet, med en lång rad experter med huvudansvar för olika kunskapsområden, kräver det senare att de berörda känner att de blir informerade och hörda i frågor som gäller den egna verksamheten. Vidare har man rätt att förvänta sig att de beslut som fattas motiveras på ett genomskinligt sätt. Inom ramen för nuvarande regelverk är därför ett viktigt krav på den som blir rektor, att hen i mån av möjlighet undviker att fatta beslut som inte är förankrade hos dem de berör, och att hen är mån om att argumentera för sina beslut. Men också den mest demokratiskt sinnade rektor kan avtrubbas i sin förmåga att lyssna. Regelverket borde därför garantera att rektor inte kan fatta viktiga beslut utan att medlemmarna i samfundet hörs. Sådana garantier finns inte i tillräcklig utsträckning idag. Det är där-

för också viktigt att en kommande rektor kan se en central uppgift i att medverka till ett förändrat regelverk där rektors maktbefogenheter kringskärs. **Också den mest demokratiskt sinnade rektor kan avtrubbas i sin förmåga att lyssna. Regelverket borde därför garantera att rektor inte kan fatta viktiga beslut utan att medlemmarna i samfundet hörs.**

Jag vill till sist nämna några sådana enkla förändringar av regelverket, som kunde vidga kretsen delaktiga i viktiga beslut och ändra på maktförhållandena:

- ÅA kunde återgå till tidigare praxis där kansler har rätten att utnämna och avskeda professorer (så är fallet vid HU).
- Rektors rätt att efter 2015 fritt välja dekanus bland ett antal personer som respektive fakultetsråd föreslagit kunde slopas.
- Den nya ledningsgrupp som införs 2015 kunde bli en operativ 'styrelse' med stadgade mötestider och stadgad beslutsrätt. Man kunde till exempel fastslå att rektor måste fatta alla strategiskt viktiga beslut i sittande ledningsgruppsmöte. ♦

Tage Kurtén, professor i teologisk etik med religionsfilosofi och ordförande för universitetskollegiet.

MEDDELANDEN FRÅN ÅBO AKADEMI			
Utgivning och annonsreservering 2014			
Nr	Utgivning	Reservering	Material
6	19.9	1.9	5.9
7	17.10	29.9	3.10
8	14.11	31.10	27.10
9	12.12	24.11	28.11
Kommunikationsenheten vid Åbo Akademi 2014			

LET'S BRING THE MEETING HOME

TURIST- OCH KONGRESSBYRÅ

är forskarens bästa vän vid planering och ansökan av internationella kongresser. Hos oss får du proffsig och sakkunnig hjälp med att välja hotell- och möteslokaler. Tillsammans hittar vi det bästa sättet att marknadsföra Åbo och din kongress. Vår service är avgiftsfri. Följ med oss på resan!

i turku touring
Turist- och kongressbyrå

www.meetturku.fi

convention@turku.fi • p. 02 262 7608